

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Η Εξάπλωση
των Ισλαμικών Τρομοκρατικών Ομάδων
στα Κράτη της Βορείας Αφρικής

The expansion
of Islamic terrorist groups
in North Africa

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ορέστης Παπαδόπουλος

Αθήνα, Ιούλιος 2022

Τριμελής Επιτροπή

Ανδρέας Γκόφας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κώστας Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ορέστης Παπαδόπουλος, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπεύθυνη Δήλωση
(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986).

Προς ⁽¹⁾ :	ΠΜΣ ΔΕΠΣ-ΣΕΘΑ						
Όνομα:	ΟΡΕΣΤ	Επώνυμο:	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ				
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ						
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	ΚΑΛΟΥΣΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ						
Ημερομηνία γέννησης:	18/02/1974						
Τόπος Γέννησης:	ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑ, ΚΙΛΚΙΣ						
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:	1028989	Τηλ:	+306972083963				
Τόπος Κατοικίας:	ΜΑΝΔΡΑ, ΑΤΤΙΚΗΣ	Οδός:	ΠΑΠΑΓΙΑΝΝ Η	Αριθ:	7	ΤΚ:	19600
ΑΦΜ:	073401389	Δ/ση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (E-mail):	orestispapadopoulos@gmail.com				

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις⁽²⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.
Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

27/11/2022

Ο - Η Δηλ.

ΟΡΕΣΤ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη η αρχή ή η υπηρεσία του δημόσιου τομέα όπου απευθύνεται η αίτηση.

(2) Γνωρίζω ότι: Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη σύζυγο μου Ελένη, για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση της, σε όλο το χρονικό διάστημα της φοίτησης μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Παντείου Πανεπιστημίου.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1.	Το Πρόβλημα.....	1
2.	Θεωρητικό Πλαίσιο	2
2.1	Περιγραφή Φονταμενταλισμού	2
2.2	Θεωρητική Οριοθέτηση	3
2.3	Ιστορική Ανασκόπηση	4
2.4	Θεωρητική Νομιμοποίηση της Βίας.....	6
3.	Σχέδιο Έρευνας.....	10
3.1	Διασφάλιση Αξιοπιστίας και Εγκυρότητας	10
3.2	Διεξαγωγή της Έρευνας – Ερευνητικές Υποθέσεις.....	11
4.	Ανάλυση Ερευνητικών Υποθέσεων.....	12
4.1	Πολιτική Οργάνωση	12
4.1.1	Το Πολιτικό Τοπίο.....	12
4.1.2	Το Ισλαμικό Τοπίο.....	17
4.2	Οικονομικό Προφίλ Χωρών Βορείας Αφρικής.....	20
4.3	Ισλάμ και Απολυταρχισμός.....	25
4.3.1	Αίγυπτος.....	25
4.3.2	Μαγκρέμπ.....	32
4.3.3	Λιβύη	33
5.	Συμπεράσματα.....	36
6.	Προτάσεις.....	37
	Πηγές – Βιβλιογραφία	38
	Ιστοσελίδες	38
	Ελληνόγλωσσή Βιβλιογραφία	41
	Ξενόγλωσσή Βιβλιογραφία	41

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1 Πηγή: https://quran.com/6	7
Εικόνα 2 Πηγή: https://quran.com/2/216	8
Εικόνα 3 Μεγαλύτερες Οικονομίες Αφρικής 2020.....	21

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Πίνακας 1 Κατάταξη Ευθραύστων Κρατών	12
Πίνακας 2 Κατάταξη Διαφθοράς	13
Πίνακας 3 Κατάταξη Τρομοκρατίας	14
Πίνακας 4 ΑΕΠ Χωρών Περιοχής	21
Πίνακας 5 Μεταβολή ΑΕΠ Αιγύπτου 2000-2020	22
Πίνακας 6 Σύνθεση ΑΕΠ Αιγύπτου	22
Πίνακας 7 Εμπορικά Στοιχεία Διώρυγας Σουέζ	23
Πίνακας 8 Μεταβολή ΑΕΠ Λιβύης 2000-2020	23
Πίνακας 9 Μεταβολή ΑΕΠ Τυνησίας 2000-2020	24
Πίνακας 10 Μεταβολή ΑΕΠ Αλγερίας 2000-2020	24

Η Εξάπλωση των Ισλαμικών Τρομοκρατικών Ομάδων στα Κράτη της Β. Αφρικής.

Ορέστης Παπαδόπουλος

Περίληψη

Το φαινόμενο της ισλαμικής τρομοκρατίας, το οποίο έχει αναδυθεί ως ένα σαρωτικό παλιρροϊκό κύμα και έχει εξαπλωθεί από πολλά μέρη του Ισλάμ, έχει τραβήξει τη προσοχή του Δυτικού Κόσμου. Η Δύση και ιδιαίτερα μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, βιώνει την επιθυμία να κατανοήσει αυτό το φαινόμενο, τις ιστορικές του ρίζες και τις κοινωνικές βάσεις καθώς και τους στόχους του και τα μέσα για τη πραγματοποίηση του.

Ολόκληρη η έννοια της ισλαμικής αναζωπύρωσης είναι περίπλοκη, καθώς είναι φορτισμένη με έννοιες άγνωστες στον δυτικό κόσμο και εξαιτίας αυτού του γεγονότος βρίσκεται επιδεχόμενης πολλαπλών ερμηνειών. Σκοπός του παρόντος πονήματος αποτελεί η μελέτη του φαινομένου της ισλαμικής/στικής τρομοκρατίας και του υπόβαθρου του, δηλαδή του φονταμενταλισμού, στον γεωγραφικό χώρο της Βόρειας Αφρικής λαμβάνοντας υπόψη όλους τους ιστορικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη του.

Για να κατανοήσουμε λοιπόν τον ισλαμικό φονταμενταλισμό και το ριζοσπαστικό παρακλάδι του, απαιτείται η διατύπωση μιας θεωρητικής εξήγησης του φονταμενταλισμού. Οφείλουμε δηλαδή να συλλάβουμε τον φονταμενταλισμό όχι απλώς ως σύνθημα των μέσων μαζικής ενημέρωσης αλλά ως αναλυτική κατηγορία επεξήγησης της Ανθρώπινης Συμπεριφοράς και να τον τοποθετήσουμε στον γεωγραφικό χώρο της Βόρειας Αφρικής, λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες του. Σημαντική παράμετρος του Φονταμενταλισμού αποτελεί η Βία, δηλαδή η Τρομοκρατία στην περίπτωση μας, όπως αυτή νομιμοποιείται μέσα από την Τζιχάντ, στην περιοχή της Βορείου Αφρικής.

Η αντιμετώπιση του φαινομένου ωστόσο, δεν θα πρέπει να πραγματοποιείται με την μορφή εξωτερικών δυναμικών παρεμβάσεων, είτε πολιτικών είτε ακόμη χειρότερα στρατιωτικών, καθώς αυτές ενεργοποιούν τα αντιδυτικά αντανακλαστικά του πληθυσμού, με χειρότερα αποτελέσματα. Η παροχή τεχνογνωσίας, η ανάπτυξη οικονομικών δεσμών με επωφελής και για τις δύο πλευρές όρους, ο σεβασμός των ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής, θα δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες, οι οποίες θα αμβλύνουν τις ανισότητες κάθε μορφής και θα οδηγήσουν εν τέλει, αυτές τις κοινωνίες στο δρόμο της ειρήνης και τις προόδου.

Λέξεις –κλειδιά : Βόρεια Αφρική, Φονταμενταλισμός, Ισλάμ, Τρομοκρατία.

The expansion of Islamic terrorist groups in North Africa.

Orestis Papadopoulos

Abstract

The phenomenon of Islamic terrorism, which has emerged as a sweeping tidal wave and has spread from many parts of Islam, has attracted the western world's attention. The West and in particular after the terrorist events of 11 September 2001, experiences the desire to understand this phenomenon, its historical roots and social bases as well as its objectives and means for the Making it.

The whole concept of Islamic rejuvenation is complicated, as it is charged with concepts unknown in the Western world, and because of this event there is a multi-interpretation. The purpose of this Paper is the study of the phenomenon of Islamist terrorism and its background, namely fundamentalism, in the North African geographical area, taking into account all the historical, social and economic factors that have contributed to its development.

To understand Islamic fundamentalism and its radical branch – terrorism-, it is necessary to formulate a theoretical explanation of fundamentalism. We need to capture fundamentalism not simply as a motto of the media but as a detailed category of explanation of human behavior and to place it in the North African geographical area, taking into account its historical and social peculiarities. An important parameter of fundamentalism is violence, ie terrorism in our case, as legitimized through Jihad, in the North African region.

Addressing the phenomenon, however, should not take place in the form of external dynamic interventions, either policies or even worse military, as they activate the reactive reflexes of the population, with worse results. The provision of know-how, the development of economic bonds benefiting from both sides, respect for the specificities of each region, will create those circumstances, which will mitigate any and will ultimately lead these societies on its way to peace and progress.

Keywords: North Africa, Fundamentalism, Islam, Terrorism

Η Εξάπλωση των Ισλαμικών Τρομοκρατικών Ομάδων στα Κράτη της Βορείας Αφρικής.

1. Το Πρόβλημα

Το φαινόμενο της ισλαμικής τρομοκρατίας, το οποίο έχει αναδυθεί ως ένα σαρωτικό παλιρροϊκό κύμα και έχει εξαπλωθεί από πολλά μέρη του Ισλάμ, έχει τραβήξει τη προσοχή του Δυτικού Κόσμου. Η Δύση και ιδιαίτερα μετά τα τρομοκρατικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, βιώνει την επιθυμία να κατανοήσει αυτό το φαινόμενο, τις ιστορικές του ρίζες και τις κοινωνικές βάσεις καθώς και τους στόχους του και τα μέσα για τη πραγματοποίησή του. Το τελευταίο έχει απεικονιστεί ποικιλοτρόπως από « μελετητές διαφορετικών πνευματικών στάσεων ως αναβιωτισμός, πουριτανισμός, αφύπνιση, μαχητικότητα, ανανέωση, «Οργή του Θεού », «Πράσινος Κίνδυνος», φονταμενταλισμός¹ κ.λπ. Ολόκληρη η έννοια της ισλαμικής αναζωπύρωσης είναι περίπλοκη, καθώς είναι φορτισμένη με έννοιες άγνωστες στον δυτικό κόσμο και εξαιτίας αυτού του γεγονότος βρίσκεται επιδεχόμενη πολλών ερμηνειών.

Σκοπός του παρόντος πονήματος αποτελεί η μελέτη του φαινομένου της ισλαμικής τρομοκρατίας και του υπόβαθρου του, δηλαδή του φονταμενταλισμού, στον γεωγραφικό χώρο της Βόρειας Αφρικής λαμβάνοντας υπόψη όλους τους ιστορικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξη του.

¹ Hassan, G. S. (2015). Radical Islam/Islamic Radicalism: Towards a Theoretical Framing. *Canadian Journal of Sociology*, 12, 1-4.

2. Θεωρητικό Πλαίσιο

2.1 Περιγραφή Φονταμενταλισμού

Τι είναι λοιπόν ο ισλαμικός φονταμενταλισμός; Μία απάντηση σε αυτή την ερώτηση, θα ήταν να τον θεωρήσουμε ως στοιχείο ενός ευρύτερου φαινομένου, ενός κινήματος που, αρχικά, περιλαμβάνει οργανώσεις και ομάδες τόσο στον χριστιανισμό όσο και στον Ιουδαϊσμό², π.χ. Emunim³ στο Ισραήλ και τον Χριστιανικό Συνασπισμό στις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε αυτή την προσέγγιση ο φονταμενταλισμός δεν είναι συγκεκριμένος για τον μουσουλμανικό κόσμο, καθώς οι μουσουλμάνοι είναι μόνο ένα παράδειγμα μιας γενικής τάσης της σύγχρονης παγκόσμιας πολιτικής. Ωστόσο, αν και το ανανεωμένο Ισλάμ μπορεί να είναι μόνο μία μορφή φονταμενταλισμού, η ριζοσπαστική του παραλλαγή είναι η μορφή που αναφέρεται συχνότερα ως παράδειγμα. Σύμφωνα με τον Sayyid⁴ «ο ίδιος ο φονταμενταλισμός γίνεται σάρκα και οστά αντλώντας από παραδείγματα ισλαμικού φονταμενταλισμού». Οι καλυμμένες (μουσουλμάνες) γυναίκες και οι γενειοφόροι (μουσουλμάνοι) άνδρες, οι καύσεις βιβλίων και οι βομβιστές αυτοκτονίας έχουν αναδειχθεί ως τυπικές εικόνες απεικόνισης του μουσουλμανικού κόσμου από το Χόλυγουντ. Κατά συνέπεια, αν και αντιπροσωπεύει μόνο μια πτυχή ενός παγκόσμιου φονταμενταλισμού, ο ισλαμικός ή/και ισλαμιστικός φονταμενταλισμός συνήθως αντιπροσωπεύει το συνολικό κίνημα του φονταμενταλισμού γενικά.

Το Ισλάμ θεωρείται φονταμενταλιστικό για τρεις αλληλένδετους λόγους. Πρώτον, το αλάθητο των γραφών είναι ήδη ενσωματωμένο στην ισλαμική παράδοση⁵. Δεύτερον, η ίδια η λέξη «Ισλάμ⁶» σημαίνει τέλεια υποταγή και ο απώτερος στόχος του πιστού είναι να θέτει όλες τις πλευρές της ζωής του στο θέλημα του Αλλάχ. Τέλος, όσοι εξισώνουν το Ισλάμ με τον φονταμενταλισμό επισημαίνουν ότι οι μουσουλμανικές κοινωνίες, με μόνη, ενδεχομένως εξαίρεση την Τουρκία, δεν έχουν καταφέρει να χωρίσουν θρησκεία και κράτος και να υιοθετήσουν τη δυτική φιλελεύθερη δημοκρατία⁷. Για παράδειγμα, για τον Lewis⁸, «μια πρώτη ματιά στην ιστορική καταγραφή του Ισλάμ δεν είναι ενθαρρυντική. Οι κυρίως

² Brekke, T. (2011). *Fundamentalism: Prophecy and protest in an age of globalization* (Vol. 3). Cambridge University Press.

³ Weissbrod, L. (1982). Gush Emunim ideology—from religious doctrine to political action. *Middle Eastern Studies*, 18(3), 265-275.

⁴ Sayyid, S. (2015). *A fundamental fear: Eurocentrism and the emergence of Islamism*. Zed Books Ltd..

⁵ Hasan, A. (1972). The Concept of Infallibility in Islam. *Islamic Studies*, 11(1), 1-11.

⁶ Abdullah, F. (2004). Islam and the Orientalists. *Intellectual Discourse*, 12(1). Retrieved from <https://journals.iium.edu.my/intdiscourse/index.php/id/article/view/261>

⁷ Jubaer, S. M. O. F., Ahmed, S. M. S. S., Sadi, S. H., & Shablu, M. A. A. (2021). THE ISLAM, DEMOCRACY, AND SECULARISM: A CRITICAL COMPARATIVE OBSERVATION.

⁸ Lewis, B. (1996). Islam and liberal democracy: A historical overview. *Journal of Democracy*, 7(2), 52-63.

μουσουλμανικές περιοχές εμφανίζουν πολύ λίγες δημοκρατίες που λειτουργούν. Σε όλη την ιστορία, ο συντριπτικά πιο κοινός τύπος καθεστώτος στον ισλαμικό κόσμο ήταν η απολυταρχία. Η κυρίαρχη πολιτική παράδοση ήταν εδώ και πολύ καιρό αυτή της εντολής και της υπακοής και, αντί να την αποδυνάμωσε, οι σύγχρονοι καιροί έγιναν μάρτυρες της έντασής της. Με τους παραδοσιακούς περιορισμούς στην απολυταρχία μετριασμένους και με νέα μέσα επιτήρησης, καταστολής και εξαγωγής πλούτου που διατίθενται στους κυβερνώντες με σύγχρονες τεχνολογίες και μεθόδους, οι κυβερνήσεις έχουν γίνει λιγότερο εξαρτημένες από ποτέ από τη λαϊκή καλή θέληση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για εκείνες τις κυβερνήσεις που εμπλουτίζονται από τα έσοδα από το πετρέλαιο. Χωρίς να υπάρχει ανάγκη φορολόγησης, δεν υπάρχει πίεση για εκπροσώπηση».

2.2 Θεωρητική Οριοθέτηση

Για να κατανοήσουμε τον ισλαμικό φονταμενταλισμό και το ριζοσπαστικό παρακλάδι του, την τρομοκρατία, απαιτείται η διατύπωση μιας θεωρητικής εξήγησης του φονταμενταλισμού. Οφείλουμε δηλαδή να συλλάβουμε τον φονταμενταλισμό όχι απλώς ως σύνθημα των μέσων μαζικής ενημέρωσης αλλά ως αναλυτική κατηγορία επεξήγησης της Ανθρώπινης Συμπεριφοράς⁹.

Σύμφωνα με τον Appleby, ο φονταμενταλισμός δύναται να χρησιμοποιηθεί ως αναλυτική κατηγορία. Κατά τη γνώμη του ο φονταμενταλισμός έχει πολλά «θεμελιώδη» χαρακτηριστικά. Πρώτον, «δεν απορρίπτει πλήρως τη νεωτερικότητα που βασίζεται στον Διαφωτισμό. Υιοθετεί πολλά από τα προϊόντα της σύγχρονης επιστήμης - τηλεπικοινωνίες, ηλεκτρική ενέργεια, ιατρικές επιστήμες αλλά είναι επιφυλακτικός για τις αξίες που φαίνεται να συνοδεύουν αυτά τα τεχνολογικά και επιστημονικά θαύματα.¹⁰».

Μια σημαντική αξία της κοσμικής νεωτερικότητας είναι η ανωτερότητα της ανθρώπινης λογικής, του ελεύθερου συλλογισμού και ανεξάρτητης κρίσης για όλα τα πεδία γνώσης¹¹, συμπεριλαμβανομένων και των κειμένων θρησκευτικής αποκάλυψης όπως η Βίβλος και το Κοράνι. Βασίζοντας την πίστη του στη σημασία της θρησκείας για την ανθρώπινη ύπαρξη και την κοινωνία, ο φονταμενταλισμός φιλοδοξεί να αποκαταστήσει την πνευματικότητα στο κέντρο του δημόσιου διαλόγου. Για να επιτευχθεί αυτό, ο φονταμενταλισμός

⁹ Marty, M. E., & Appleby, R. S. (Eds.). (1994). *Fundamentalisms observed* (Vol. 1). University of Chicago Press.

¹⁰ Marty, M. E., & Appleby, R. S. (1993). *The glory and the power: The fundamentalist challenge to the modern world*. Beacon Press.

¹¹ Bristow, William, "Enlightenment", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/enlightenment/>>.

αποπειράται να συνδέσει νόμους και έθιμα της κοινωνίας με τις ιερές γραφές ή τις παραδόσεις και πιστεύει ότι είναι ο πιο έγκυρος εκπρόσωπος του Πνεύματος που εμπνέει όλη την ανθρώπινη καλοσύνη»¹².

Ως αποτέλεσμα, η τήρηση των θρησκευτικών νόμων και εθίμων θα πρέπει να διαπερνά όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η Κοινότητα θα πρέπει να απορρίψει τον τεχνητό διαχωρισμό μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας, μεταξύ «ιερού» και «πολιτικού». Ο διαχωρισμός Κράτους και Εκκλησίας που ήρθε ως αποτέλεσμα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, δεν υφίσταται στη λογική των φονταμενταλιστών.

Ένα τρίτο και τελευταίο χαρακτηριστικό του φονταμενταλισμού είναι ότι η θρησκευτική του φαντασία οραματίζεται ένα «έθνος που ξεπερνά τα υπάρχοντα σύνορα. Προβλέπει ότι η θεϊκή κατάσταση της δικαιοσύνης θα πραγματοποιηθεί στο μέρος αυτής της γης, η οποία δεν θα παραμείνει περιορισμένη μέσα σε στενά γεωγραφικά σύνορα. Αυτό συνεπάγεται τη θέληση εγκαθίδρυσης ενός εναλλακτικού κοινωνικού συστήματος στο οποίο η καταπίεση θα έπαυε και οι άνθρωποι θα ζούσαν μια ζωή της αρμονίας, της αγνότητας και των καλών πράξεων»¹³.

2.3 Ιστορική Ανασκόπηση

Οι αφρικανικές χώρες που κέρδισαν την ανεξαρτησία τους τη δεκαετία του 1960 εγκλωβίστηκαν σε μια πολεμική δυναμική που με την πάροδο του χρόνου και τα γεγονότα που συνέβησαν, επηρέασαν την κατάσταση ασφάλειας της ηπείρου και τη διαμόρφωσαν¹⁴. Στην αρχή οι εθνικοαπελευθερωτικοί πόλεμοι έδωσαν τον τόνο. Το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα χαρακτηρίστηκε από την άνοδο των αιτημάτων για ανεξαρτησία, από ένοπλες ομάδες που κατέφυγαν στη βία για να απελευθερωθούν και να διώξουν τις αποικιοκρατικές /ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που κυβέρνησαν τη χώρα τους, καθώς και την τιμωρία των συνεργατών των τελευταίων. Τα στρατιωτικά και πολιτικά πραξικοπήματα¹⁵ έγιναν κοινό θέαμα στην ήπειρο και οδήγησαν ορισμένες χώρες σε μια κατάσταση αδράνειας όπου η αιματοχυσία, η εκδίκηση και η ακραία βία έγιναν ρουτίνα.

Είναι ασφαλές να πούμε ότι η ριζοσπαστική ισλαμική τρομοκρατία είναι μια άλλη πτυχή της ιστορικής βίας. Η τρομοκρατία έβαλε τις ρίζες της σε διάφορες περιοχές της

¹² ο.π.

¹³ ο.π.

¹⁴ Zoubir, Y. H. (1995). US and Soviet Policies Towards France's Struggle with Anticolonial Nationalism in North Africa. *Canadian journal of history*, 30(3), 439-466.

¹⁵ Thompson, W. R. (1976). Organizational Cohesion and Military Coup Outcomes. *Comparative Political Studies*, 9(3), 255-276.

Αφρικής και αντικατέστησε τους εμφύλιους πολέμους του παρελθόντος. Η άνθηση της ριζοσπαστικής ισλαμικής τρομοκρατίας συνδέεται με πολλαπλές αιτίες¹⁶, κυρίως:

- α. Κοινωνικοοικονομικές (φτώχεια, ανεργία, πείνα, ασθένειες και διακίνηση ναρκωτικών).
- β. Πολιτικές (Αραβική Άνοιξη 2011, αδύναμη κεντρική κυβέρνηση και έλλειψη ελέγχου σε απομακρυσμένα μέρη της χώρας).
- γ. Γεωπολιτικές (επανεξέταση των συνόρων μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η διευρυνόμενη κινεζική και δυτική παρουσία προκάλεσε έντονα μετα-αποικιακά συναισθήματα, ανάπτυξη γκρίζων περιοχών).
- δ. Η εμφάνιση της παγκόσμιας τζιχάντ. Τα παραπάνω, καθώς και πρόσθετοι λόγοι συνέβαλαν στην εμφάνιση σαλαφικών¹⁷ οργανώσεων στην Αφρική. Αυτοί οι οργανισμοί απειλούν άμεσα την ειρήνη και τη σταθερότητα στην ήπειρο και έμμεσα απειλούν την Ευρώπη και όχι μόνο.

Το Ισλάμ στην Αφρική παρέχει λύσεις για σοβαρά κοινωνικά ζητήματα που μαστίζουν τις χώρες και πηγάζουν από το γεγονός ότι η κοινωνική βάση στην Αφρική είναι φυλετική¹⁸ και ο ανταγωνισμός μεταξύ των φυλών είναι καταστροφικός και θανατηφόρος. Το πολιτικό Ισλάμ, σύμφωνα με τους ριζοσπάστες, αγγίζει όλες τις πτυχές της ζωής. Σε μια μουσουλμανική κοινωνία, δεν υπάρχουν ξεχωριστές έννοιες για την εκκλησία και το κράτος και η ιδέα ενός τέτοιου διαχωρισμού δεν έχει νόημα. Εκκλησία και κράτος είναι μια οντότητα¹⁹. Το πολιτικό Ισλάμ δίνει τη δυνατότητα σε κάποιον να ξεπεράσει τους διαχωρισμούς που συνδέονται με την καταγωγή του. Το Ισλάμ έχει τις απαντήσεις στις συνέπειες της προσαρμογής των ανθρώπων σε μια μετα-αποικιακή κρατική δομή, μια προσαρμογή που καταστρέφει κοινωνικά φυλετικά συστήματα και παλιές παραδόσεις²⁰.

¹⁶ Edward Newman (2006) Exploring the “Root Causes” of Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29:8, 749-772, DOI: [10.1080/10576100600704069](https://doi.org/10.1080/10576100600704069)

¹⁷ Ο Χασάν αλ-Τουραμπί, ο κορυφαίος ιδεολόγος του πολιτικού Ισλάμ στην Αφρική, ο οποίος παρείχε καταφύγιο στον Οσάμα Μπιν Λάντεν και σε άλλους ηγέτες της Αλ Κάιντα όταν υπηρετούσε ως εν ενεργεία ηγέτης του Σουδάν τη δεκαετία του 1990, περιέγραψε την κατάσταση πολύ καλά. Ο Al-Turabi εξήγησε σε μια συνέντευξη ότι: «το Ισλάμ που εξαπλώνεται γρήγορα στην Αφρική αυτές τις μέρες είναι ένα διαφορετικό είδος ενεργού Ισλάμ - δεν είναι μια ιδιωτική εκδοχή του ληθαργικού σουφισμού. Μπαίνει στην πολιτική, την οικονομία, τον πολιτισμό και την εκπαίδευση». Με άλλα λόγια, η επόμενη παγκόσμια φιλοσοφία, ο μεγάλος λόγος που θα αντικαταστήσει τον αποτυχημένο κομμουνισμό, θα είναι το Ισλάμ - το ριζοσπαστικό, φυσικά.»

¹⁸ Mafeje, A. (1971). The Ideology of ‘Tribalism’. *The Journal of Modern African Studies*, 9(2), 253-261. doi:10.1017/S0022278X00024927

¹⁹ Jubaer, S. M. O. F., Ahmed, S. M. S. S., Sadi, S. H., & Shablu, M. A. A. (2021). THE ISLAM, DEMOCRACY, AND SECULARISM: A CRITICAL COMPARATIVE OBSERVATION.

²⁰ March, A., (2015). Political Islam, Theory. *Annual Review of Political Science*.

Η ισλαμική τρομοκρατία στην Αφρική παρουσιάζει το νέο πρόσωπο της ανασφάλειας στην Αφρική σήμερα²¹. Πολύ καιρό αφότου χρησίμευσε ως μέσο για τη διεκδίκηση της πολιτικής ανεξαρτησίας και κυριαρχίας, η τρομοκρατία του ριζοσπαστικού Ισλάμ βρήκε μια έκφραση στην Αλγερία με τη σύσταση του Sufi Underground for Preaching and Escalation (Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat, GSPC) που έγινε η Αλ Κάιντα στο Μαγκρέμπ (AQIM) τον Ιανουάριο του 2007²². Οι ενέργειες αυτής της ομάδας ενέπνευσαν την εξάπλωση άλλων υποπεριφερειακών τρομοκρατικών ομάδων στην ήπειρο. Με εξαίρεση τη Νότια Αφρική που αυτές τις μέρες φαίνεται σχετικά ασφαλής από τον κίνδυνο των τζιχαντιστών, παρά την γειτνίασή της με τη Μοζαμβίκη²³, η υπόλοιπη ήπειρος και ειδικά η Βόρεια Αφρική, απειλείται από τρομοκρατικές ομάδες που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν το όνειρό τους - την οικοδόμηση μιας πραγματικής Ούμα για τους μουσουλμάνους πιστούς. Μιας πολιτικής οντότητας καθαρής από «άπιστους».

2.4 Θεωρητική Νομιμοποίηση της Βίας

Στο Ισλάμ, υπάρχουν δύο είδη εξωτερικής τζιχάντ: η επιθετική και η αμυντική²⁴. Στην ισλαμική νομολογία, η επιθετική τζιχάντ λειτουργεί για να προωθήσει τη διάδοση του Ισλάμ, του διαφωτισμού και της ευγένειας στο νταρ αλ-χαρμπ (τομέας πολέμου)²⁵. Στις περισσότερες σύγχρονες ερμηνείες, η επιθετική τζιχάντ μπορεί να διεξαχθεί μόνο υπό την ηγεσία του χαλίφη (διαδόχου του Προφήτη) και μετριάζεται από εκεχειρίες και διάφορες αμοιβαίες συμφωνίες μεταξύ του ισλαμικού κράτους και των μη μουσουλμανικών κυβερνήσεων, όπως η εγγυημένη ελευθερία λατρείας για τις μουσουλμανικές μειονότητες. Σήμερα, ελάχιστοι ισλαμιστές επικεντρώνονται σε αυτή τη μορφή της τζιχάντ.

Η αμυντική τζιχάντ (jihad al-dafa'a), ωστόσο, είναι μια ευρέως αποδεκτή έννοια που είναι ανάλογη με τους διεθνείς κανόνες αυτοάμυνας και την ιουδαιο-χριστιανική θεωρία του δίκαιου πολέμου²⁶. Σύμφωνα με τους περισσότερους ισλαμιστές μελετητές, όταν μια εξωτερική δύναμη εισβάλλει στους μουσουλμάνους εναπόκειται σε όλους τους μουσουλμάνους να κάνουν τζιχάντ για να προστατεύσουν την πίστη και τους πιστούς. Η αμοιβαία προστασία

²¹ Azani E., Duchan D.,(2020). The Expansion of Radical Islam in Africa - Mozambique as a Case Study, International Institute for Counter-Terrorism (ICT), the Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya.

²² Kennedy Boudali, L. (2007). The GSPC: Newest Franchise in al-Qa'ida's Global Jihad. *The United States' Military Academy's Counter Terrorism Center. The North Africa Project.*

²³ ο.π. 19

²⁴ Aaron, D. (2008). *In their own words: Voices of jihad-Compilation and commentary.* Rand Corporation.

²⁵ QUINTAN WIKTOROWICZ (2005) A Genealogy of Radical Islam, *Studies in Conflict & Terrorism*, 28:2, 75-97, DOI: 10.1080/10576100590905057

²⁶ Kelsay, J., & Johnson, J. T. (1991). *Just War and Jihad: Historical and Theoretical Perspectives on War and Peace in Western and Islamic Traditions.* Greenwood Press.

θεωρείται ως θρησκευτική υποχρέωση που αποσκοπεί στη διασφάλιση της επιβίωσης της παγκόσμιας μουσουλμανικής κοινότητας²⁷. Στη ρίζα της αμυντικής τζιχάντ είναι μια θεολογική έμφαση στη δικαιοσύνη, όπως ενσωματώνεται στο κεφάλαιο 6, στίχος 151 του Κορανίου:

«Μη σκοτώσετε την αγιασμένη από τον Θεό ψυχή παρά μόνο για δίκαιη αιτία».

Εικόνα 1 Πηγή: <https://quran.com/6>

Αν και οι μουσουλμάνοι μελετητές συμφωνούν σχεδόν ομοιόμορφα ότι το αμυντικό τζιχάντ είναι υποχρέωση για τους Μουσουλμάνους, το θέμα παρέμεινε σχετικά αδρανές μεχρι τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν το 1979. Εκείνη την εποχή, η πλειοψηφία των μελετητών είχε αποδεχθεί το επιχείρημα ότι η τζιχάντ έπρεπε να επικεντρωθεί σχετικά με τον αγώνα της ψυχής και την εσωτερική κάθαρση, αυτό που έχει ονομαστεί «η μεγαλύτερη τζιχάντ»²⁸. Για τους τζιχαντιστές, ο πιο σημαντικός στόχος ήταν να αμφισβητήσουν αυτήν την προοπτική και να εμπνεύσουν τη συμμετοχή στον πόλεμο κατά των Σοβιετικών για λογαριασμό των μουσουλμάνων αδελφών και αδελφών Ως αποτέλεσμα, μεγάλο μέρος της γραφής αυτή τη περίοδο περιελάβανε εκτενείς προτροπές στην τζιχάντ που σκιαγράφησαν τόσο το καθήκον όσο και τη δόξα της συμμετοχής.

Κατά τη διατύπωση αυτού του επιχειρήματος, οι τζιχαντιστές βασίστηκαν εκτενώς στον Ibn Taymiyya²⁹, του οποίου η συμβολή στην ιδεολογία της τζιχάντ έχει να κάνει περισσότερο με τα θρησκευτικά και ηθικά στοιχεία της τζιχάντ παρά με νομικά ζητήματα που σχετίζονται με δίκαιο πόλεμο ή κανόνες εμπλοκής στη μάχη. Στα γραπτά του, υποστήριξε ότι, «Η εντολή συμμετοχής στην τζιχάντ και η αναφορά των πλεονεκτημάτων της συμβαίνουν αναρίθμητες φορές στο Κοράνι και τη Σούννα. Επομένως είναι η καλύτερη εκούσια [θρησκευτική] πράξη που μπορεί να κάνει ο άνθρωπος»³⁰.

²⁷ Schleifer, S. A. (1983). Understanding Jihad: definition and methodology. *Islamic Quarterly*, 27(3), 117.

²⁸ Hoodbhoy, P. (2005). AFGHANISTAN AND THE GENESIS OF GLOBAL JIHAD. *Peace Research*, 37(1), 15–30. <http://www.jstor.org/stable/24469676>

²⁹ Maihula, J. (2018). *Ibn Taymiyya's concept of jihad and its appropriation by the contemporary jihadists*.

³⁰ Yapp, M. E. (1981). Rudolph Peters: Islam and colonialism: the doctrine of jihad in modern history. (Religion and Society, 20.) ix, 245 pp. The Hague, Paris and New York: Mouton, 1979. DM 64. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 44(1), 165-166

Ο Abdullah Azzam³¹ είναι η πιο σημαντική φυσιογνωμία που αναβίωσε την ενεργό συμμετοχή στην αμυντική τζιχάντ στη σύγχρονη περίοδο. Ακολουθώντας την παράδοση του Ibn Taymiyya και του Ibn Nuhaas, ορισμένα από τα γραπτά του προορίζονται να εμπνεύσουν τη συμμετοχή. Στο "JOIN THE CARAVAN - World Of Islam."³², ανοίγει υποστηρίζοντας ότι, «Όποιος κοιτάζει την κατάσταση των Μουσουλμάνων σήμερα θα διαπιστώσει ότι η μεγαλύτερη ατυχία τους είναι η εγκατάλειψη της Τζιχάντ (λόγω της αγάπης για αυτόν τον κόσμο και της απέχθειας του θανάτου). Για να συγκεντρώσει υποστήριξη, ο Azzam στρέφεται σε στίχους του Κορανίου που αναφέρονται με συνέπεια από την Αλ Κάιντα σήμερα,

Εικόνα 2 Πηγή:<https://quran.com/2/216>

όπως, «Απαγορεύεται για σένα ο αγώνας, αν και είναι μισητό για σένα. Ωστόσο, μπορεί να συμβεί ότι θα μισήσετε κάτι που είναι καλύτερο για εσάς και μπορεί να συμβεί να αγαπήσετε κάτι που είναι χειρότερο για εσάς. Ο Θεός ξέρει και εσείς δεν ξέρετε»

Προβάλλει επίσης ένα πιο νομικό επιχείρημα για να αποδείξει ότι η τζιχάντ είναι ένα αναμφισβήτητο καθήκον. Ο Azzam χρησιμοποιεί τη διάκριση του Ibn Taymiyya μεταξύ συλλογικών και ατομικών καθηκόντων (fard kifayah και fard "ayn) στο Ισλάμ. Τα συλλογικά καθήκοντα είναι υποχρεώσεις που μπορεί να εκπληρώσει μια ομάδα μουσουλμάνων για λογαριασμό ολόκληρης της μουσουλμανικής κοινότητας. Τα ατομικά καθήκοντα είναι εκείνα που πρέπει να εκπληρώσει κάθε μουσουλμάνος για να αποφύγει την αμαρτία. Στο πλαίσιο της τζιχάντ, ο Ibn Taymiyya³³ υποστήριξε ότι, «η τζιχάντ είναι υποχρεωτική εάν εκτελείται με πρωτοβουλία μας και επίσης εάν διεξάγεται ως άμυνα. Εάν αναλάβουμε την πρωτοβουλία, είναι συλλογικό καθήκον [που σημαίνει ότι] εάν εκπληρωθεί από επαρκή αριθμό [μουσουλμάνων], η υποχρέωση ακυρώνεται για όλους τους άλλους και η αξία ανήκει σε αυτούς που την έχουν εκπληρώσει. Αλλά αν ο εχθρός θέλει να επιτεθεί στους μουσουλμάνους, η απόκρουσή του γίνεται [η] [ατομικό] καθήκον για όλους εκείνους που υφίστανται επίθεση και για τους άλλους προκειμένου να τον βοηθήσουν».

Ο Azzam³⁴ υιοθέτησε το σκεπτικό του Ibn Taymiyya και υποστήριξε ότι εάν μια

³¹ Lea-Henry, J. (2018). The Life and Death of Abdullah Azzam. *Middle East Policy*, 25(1), 64-79.

³² <https://ebooks.worldofislam.info/ebooks/Jihad/Join%20the%20Caravan.pdf>.

³³ Ahmed, S. (1998). Ibn Taymiyyah and the Satanic verses. *Studia Islamica*, (87), 67-124.

³⁴ Schnelle, S. (2012). Abdullah Azzam, Ideologue of Jihad: Freedom Fighter or Terrorist?. *Journal of Church and State*, 54(4), 625-647.

ομάδα μουσουλμάνων που προσπαθεί να εκπληρώσει το καθήκον να απωθήσει τους επιτιθέμενους αποτύχει να το κάνει μόνη της, γίνεται ατομική υποχρέωση για όσους βρίσκονται πιο κοντά στη ζώνη σύγκρουσης. Για τους περισσότερους τζιχαντιστές, αυτό το «αμυντικό επιχείρημα» ήταν απολύτως απαραίτητο για να νομιμοποιηθεί ιδιαίτερα η 11η Σεπτεμβρίου. Για παράδειγμα, αμέσως μετά τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, ο Abu Hamza al-Misri, ένας ριζοσπαστικός υποστηρικτής της Αλ Κάιντα στο Λονδίνο, υποστήριξε ότι «έγινε για αυτοάμυνα. Αν το έκαναν για αυτόν τον λόγο, τότε είναι δικαιολογημένοι». Πρόσθεσε ότι, «Αν ρωτήσετε πώς θα μπορούσε να είναι αυτοάμυνα κάνοντας αυτό στην Αμερική, είναι τόσο όσο ήταν στην αυτοάμυνα στη Χιροσίμα³⁵».

³⁵ London Press Association. (14). *September 2001*. FBIS-WEU_2001-0914.

3. Σχέδιο Έρευνας

3.1 Διασφάλιση Αξιοπιστίας και Εγκυρότητας

Η Αξιοπιστία και η Εγκυρότητα αποτελούν χαρακτηριστικά μιας άρτια επιστημονικής εργασίας. Σύμφωνα με τους Saunders et al.,(2009), η Αξιοπιστία εξασφαλίζεται εάν απαντώνται θετικά οι 3 παρακάτω ερωτήσεις:

- α. Θα αποδώσουν τα ίδια μέτρα, παρόμοια αποτελέσματα σε άλλες περιπτώσεις;
- β. Θα διατυπωθούν παρόμοιες παρατηρήσεις από άλλους παρατηρητές;
- γ. Υπάρχει διαφάνεια στην διαδικασία εξαγωγής συμπερασμάτων από μη επεξεργασμένα δεδομένα;

Οι κίνδυνοι που ενδέχεται να πλήξουν την αξιοπιστία μιας έρευνας βρίσκονται στην πιθανότητα λάθους ή προκαταλήψεων εκ μέρους του Αντικειμένου ή του Παρατηρητή της έρευνας. Δεδομένης της ερευνητικής μεθόδου που επελέγη, δηλαδή μελέτη αρχείων, άρθρων και βιβλιογραφίας και χρήση δεδομένων που έχουν ήδη συλλεχθεί από άλλες πηγές (secondary data), δύναται να εξαλειφθεί ο παράγοντας των προκαταλήψεων εκ μέρους του Αντικειμένου. Η προσπάθεια εξάλειψης τυχών προκαταλήψεων εκ μέρους του Παρατηρητή, πραγματοποιήθηκε με τη χρήση στοιχείων από μεγάλο αριθμό διαφορετικών, ως προς τον σκοπό και την αποστολή, μεταξύ τους πηγών.

Αντίστοιχα, η εγκυρότητα της έρευνας έγκειται στο κατά πόσο τα ευρήματα της αναφέρονται στο πραγματικό αντικείμενο το οποίο πραγματεύεται. Κίνδυνοι που ενδέχεται να πλήξουν την εγκυρότητα μιας έρευνας, σύμφωνα με τους (Saunders et al., 2009), αφορούν την:

- α. Χρονική στιγμή της έρευνας, εφόσον συμπίπτει με κάποιο γεγονός που αφορά το αντικείμενο και αλλάζει σε μεγάλο βαθμό τα μέχρι τότε ισχύοντα δεδομένα.
- β. Αξιοπιστία μετρήσεων, σε περίπτωση που υπάρχει σχέση συμφέροντος μεταξύ των συμμετεχόντων στην έρευνα και των αποτελεσμάτων των μετρήσεων.
- γ. Ορθή χρήση των οργάνων συλλογής δεδομένων.
- δ. Αδυναμία αποσαφήνισης της αιτιακής σχέσης μεταξύ 2 καταστάσεων.
- ε. Δυνατότητα γενικεύσεων, στο κατά πόσο τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να εφαρμοσθούν σε παρόμοιες περιπτώσεις.

Ως προς τις παραπάνω παρατηρήσεις, σημειώνονται τα εξής:

- α. Η διαχρονικότητα της έρευνας απομειώνει τις πιθανότητες επαλήθευσης της πρώτης παρατήρησης.
- β. Δεν έλαβε χώρα έρευνα με τη χρήση της μεθόδου της επισκόπησης (survey), επομένως τα ενδεχόμενα που διατυπώνονται στις παρατηρήσεις 2 και 3, δεν έχουν βάση στην υπόψη έρευνα.
- γ. Έγινε προσπάθεια να είναι απολύτως ξεκάθαρη η λογική διασύνδεση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος.
- δ. Καταγραφή συμπερασμάτων προέκυψε, όπου υπήρχε σαφής και ξεκάθαρη λογική διασύνδεση μεταξύ δεδομένων και αποτελέσματος.

3.2 Διεξαγωγή της Έρευνας – Ερευνητικές Υποθέσεις

Όπως αναφέρθηκε στο εισαγωγικό κείμενο της εργασίας, το φαινόμενο του Φονταμενταλισμού και του παράγωγου του, της Τρομοκρατίας, εμφανίζεται σε όλες τις μορφές κοινωνικής οργάνωσης του Ανθρώπινου γένους, τις θρησκείες και διατρέχει σε βάθος την ανθρώπινη Ιστορία. Συναφώς, η έρευνα δεν θα μπορούσε παρά να κινηθεί αντίστοιχα σε διαχρονικό πλαίσιο. Για την διεξαγωγή της έρευνας αξιοποιήθηκαν δημοσιευμένα άρθρα και πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση σε θέματα που αφορούσαν τόσο την θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου όσο και της σύγχρονης διάστασης του, ενώ για την ποσοτική μελέτη αξιοποιήθηκαν βάσεις δεδομένων Διεθνών Οργανισμών καθώς και Εθνικών Στατιστικών Υπηρεσιών.

Με βάση τα παραπάνω, διατυπώθηκαν οι ερευνητικές υποθέσεις, οι οποίες προσπαθούν να διαλευκάνουν το υπό εξέταση φαινόμενο στον χώρο της Βόρειας Αφρικής, από διαφορετικές οπτικές, όπως παρακάτω:

- Q1: Η υιοθέτηση αυταρχικών μοντέλων πολιτικής οργάνωσης από μια κρατική οντότητα ευνοεί την ανάπτυξη αντιδραστικών μηχανισμών.
- Q2: Η οικονομική ανισομέρεια και η πλημμελής οικονομική ανάπτυξη, καθιστούν τους τοπικούς πληθυσμούς, ευάλωτους στη προπαγάνδα φονταμενταλιστικών τρομοκρατικών ομάδων.
- Q3: Η κανονιστική φύση του Ισλάμ, ευνοεί την αποδοχή εκ μέρους των πιστών, ακραίων διδασκαλιών.

4. Ανάλυση Ερευνητικών Υποθέσεων

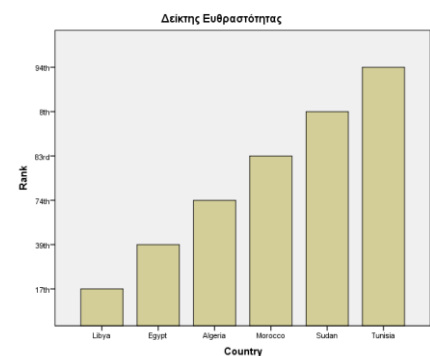
4.1 Πολιτική Οργάνωση

4.1.1 Το Πολιτικό Τοπίο

Η δημοκρατία, αν και αναγνωρίζεται ότι απέχει πολύ από την τελειότητα, είναι γενικά αποδεκτή ως ο καλύτερος τρόπος διακυβέρνησης ενός έθνους στη σύγχρονη εποχή. Επί του παρόντος, οι δημοκρατικά καθοδηγούμενες χώρες με οικονομίες αγοράς είναι τα πιο σταθερά και τα πιο επιτυχημένα οικονομικά έθνη³⁶. Δυστυχώς, αυτές οι προσεγγίσεις στην πολιτική και οικονομική ανάπτυξη δεν έχουν ακόμη πετύχει στη Βόρεια Αφρική, όπου η μονοκομματική διακυβέρνηση υπό έναν αυταρχικό ηγέτη χαρακτηρίζει πολλά από τα έθνη της, από τότε που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους³⁷.

Χρειάζεται ακόμη μια διεξοδική αξιολόγηση της δομής της εξουσίας στη μετα-αποικιοκρατική εποχή, αλλά φαίνεται ότι τα κύρια επιτεύγματα των Αράβων εθνικιστών, που ανέλαβαν την ηγεσία κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 στις περισσότερες χώρες της Βόρειας Αφρικής³⁸, επικεντρώνονται στη συμβολή τους στην ανάκτηση της πολιτικής ελευθερίας, στην αποκατάσταση της κυριαρχίας των κρατών τους σε βασικούς πόρους, όπως ο τομέας των υδρογονανθράκων (στην Αίγυπτο, την Αλγερία και τη Λιβύη) και στην κατασκευή ορισμένων έργων υποδομής (π.χ. του Υψηλού Φράγματος στην Αίγυπτο). Τέλος, σημαντικό κομμάτι αποτελεί η συνεισφορά τους στην παροχή ευκαιριών πρόσβασης στη σύγχρονη εκπαίδευση³⁹, στον πληθυσμό.

Ωστόσο, η ζημιά που επέφεραν στην περιοχή ήταν πολύ μεγαλύτερη και περιλαμβάνει κυρίως τη διατήρηση της εξουσίας τους με την οικοδόμηση στρατιωτικών συμμαχιών με τις δικές τους εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες. Αυτές οι δυνάμεις διεισδύσαν ουσιαστικά σε όλους τους σημαντικούς τομείς δημόσιας διοίκησης με αποτέλεσμα τη δημιουργία κάποιων μορφών δυνάμεων πολιτοφυλακής για τον έλεγχο του πληθυσμού της χώρας τους⁴⁰.

Πίνακας 1 Κατάταξη Ευθραύστων Κρατών

³⁶ Leftwich, A. (2002). Democracy and development. *New Political Economy*, 7(2), 269-281.

³⁷ Tiliouine, H., & Meziane, M. (2017). The history of well-being in the Middle East and North Africa (MENA). In *The pursuit of human well-being* (pp. 523-563). Springer, Cham.

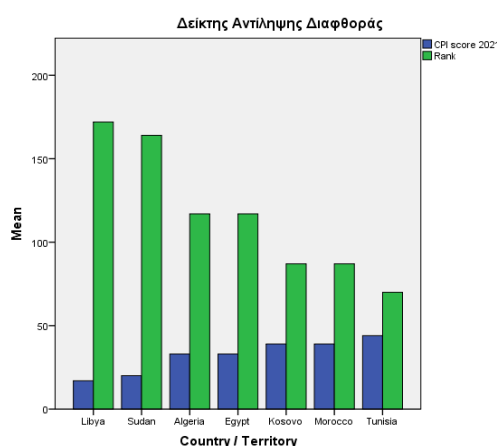
³⁸ Pfaff, R. H. (1970). The Function of Arab Nationalism. *Comparative Politics*, 2(2), 147-167. <https://doi.org/10.2307/421276>

³⁹ Roudi-Fahimi, F., & Moghadam, V. M. (2006). *Empowering Women, Developing Society: Female Education in the Middle East and North Africa*. Al-Raida Journal, 4-11. <https://doi.org/10.32380/alrj.v0i0.221>

⁴⁰ Sorensen, J. (2011). Ideals without Illusions: Corruption and the Future of a Democratic North Africa. *Nw. UJ Int'l Hum. Rts.*, 10, i.

Ταυτόχρονα, αυτές οι χώρες απέτυχαν να συσπειρώσουν τις κύριες πολιτικές δυνάμεις γύρω από ένα κοινά συμφωνημένο σύνολο κοινωνικών σχεδίων (κυρίως εκείνων με ισλαμικές τάσεις και φιλελεύθερες ιδεολογίες) και ως εκ τούτου, σταμάτησαν την ανάπτυξη λαϊκών συναισθημάτων δημόσιας υποστήριξης για τα καθεστώτα τους⁴¹.

Αυτές οι τάσεις είχαν δραστικές επιπτώσεις, οι οποίες είναι εμφανείς στην ευθραυστότητα των κρατών και στη διάβρωση των περισσότερων κοινωνικών και οικονομικών κερδών του παρελθόντος. Η επικράτηση της εκτεταμένης δημόσιας διαφθοράς σε αυτές τις χώρες είναι μια άλλη πτυχή των κρατικών αποτυχιών σε αυτές τις κοινωνίες. Χρησιμοποιώντας τον Δείκτη Αντίληψης Διαφθοράς (Corruption Perception Index⁴²) που κατατάσσει χώρες με βάση το πόσο διεφθαρμένο θεωρείται ότι είναι ο δημόσιος τομέας τους, σε μια κλίμακα από 0 – 100 (0 σημαίνει ότι μια χώρα εκλαμβάνεται ως εξαιρετικά διεφθαρμένη και 100 σημαίνει ότι θεωρείται πολύ αδιάφθορη). Τα αποτελέσματα του 2021 δείχνουν ότι η Λιβύη, με βαθμολογία (17), είναι η πιο διεφθαρμένη χώρα στην περιοχή ακολουθούμενη την Αίγυπτο και την Αλγερία με (33), ενώ η Τυνησία έχει βαθμολογία (40). Όλα τα κράτη της περιοχής είναι κάτω από τα επίπεδα του παγκόσμιου μέσου όρου (43) (Πίνακας 1).

Πίνακας 2 Κατάταξη Διαφθοράς

Η διαφθορά και άλλα κοινωνικά δεινά δημιουργούν πολλή πικρία τόσο μεταξύ των περιθωριοποιημένων όσο και των μη περιθωριοποιημένων πληθυσμών. Με τη σειρά τους, αποδυναμώνουν τους επίσημους θεσμούς και υποσκάπτουν τις προσπάθειες για την ενίσχυση του κράτους δικαίου. Η απότομη πτώση ορισμένων από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα ως συνέπεια της «Αραβικής Άνοιξης» στην περιοχή το επιβεβαιώνει.

Επιπλέον, οι περισσότερες από τις αναφερόμενες χώρες δεν έχουν ξεφύγει από το ενδεχόμενο ένταξης τους στην κατηγορία των Failed States⁴³. Χρησιμοποιώντας τον «Δεί-

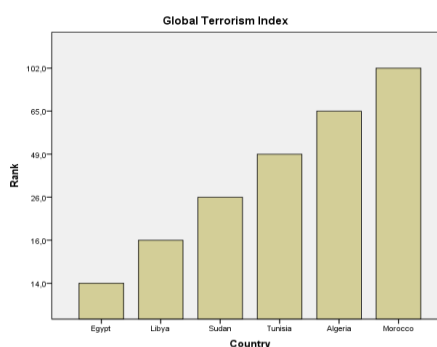
⁴¹ Tiliouine, H., & Meziane, M. (2012). The quality of life of Muslim populations: The case of Algeria. In *Handbook of social indicators and quality of life research* (pp. 499-527). Springer, Dordrecht.

⁴² Πηγή <https://www.transparency.org/en/cpi/2021> Ανακτήθηκε την 25/01/2022)

⁴³ Estes, R. J., & Tiliouine, H. (2014). Development trends in Islamic societies: From collective wishes to concerted actions. *Social Indicators Research*, 116(1), 67-114.

κτη Εύθραυστης Κατάστασης (Fragile States Index, 2021⁴⁴», οι χώρες του κόσμου κατατάσσονται σε 11 ομάδες, που κυμαίνονται από την κατάσταση «Πολύ Υψηλός Συναγερμός» έως «Πολύ Βιώσιμες». Ας σημειωθεί ότι η Αίγυπτος εμφανίζεται στην ομάδα «Alert» με FSI (85), η Λιβύη (97), η Αλγερία (73), η Τυνησία (69) και το Μαρόκο (71), όλα στην ομάδα «Υψηλής προειδοποίησης» (Πίνακας 2). Καμία από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής δεν βρίσκεται στις κατηγορίες των Σταθερών Κρατών. Υπενθυμίζεται ότι το FSI εστιάζει στους δείκτες κινδύνου και υπολογίζεται με βάση χιλιάδες άρθρα και αναφορές.

Το υψηλό επίπεδο τρομοκρατικών απειλών που αναφέρθηκε για τη Βόρεια Αφρική συνεχίζει να ασκεί πίεση σε αυτά τα κράτη και επαναλαμβάνεται στον Πίνακα Παγκόσμιου Δείκτη Τρομοκρατίας (Global Terrorism Index⁴⁵) του 2020, με την Αίγυπτο και τη Λιβύη να παίρνουν τις εξαιρετικά ανεπιθύμητες θέσεις ηγετικής θέσης. Σύμφωνα με το GTI, η Τυνησία βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση στην περιοχή, αλλά απέχει πολύ από το να είναι πλήρως σταθερές (Πίνακας 3).

Πίνακας 3 Κατάταξη Τρομοκρατίας

Οι βορειοαφρικανικές χώρες του Μαγκρέμπ περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα πεποιθήσεων στο Ισλάμ. Από την ανεξαρτησία τους, οι κυβερνήσεις σε αυτές τις χώρες δεν επέτρεψαν στο πολιτικό Ισλάμ να επεκταθεί. Αντίθετα, προσπάθησαν να συγκρατήσουν και να ελέγξουν το Ισλάμ στις κοινωνίες και τις πολιτικές τους. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, η ανάπτυξη του ισλαμικού φονταμενταλισμού έχει αποδειχθεί απειλή για τη σταθερότητα καθεμιάς από αυτές τις χώρες. Αυτό το κεφάλαιο πραγματεύεται το ισλαμικό τοπίο του Μαγκρέμπ, παρέχει μια ανάλυση των αλλαγών στις θρησκευτικές και πολιτικές τάσεις.

Το Μαγκρέμπ αποτελείται από το Μαρόκο, την Αλγερία και την Τυνησία. Περισσότερο από το 95 τοις εκατό του πληθυσμού της περιοχής είναι Σουνίτες Μουσουλμάνοι, αν και υπάρχουν μεγάλες διαφορές στις πεποιθήσεις και στην πρακτική⁴⁶. Οι παραδόσεις και οι άγιοι των Σούφι είναι ένα εξέχον χαρακτηριστικό του Μαγκρέμπ, όπως και οι συγκρητικές και μυστικιστικές ερμηνείες του Ισλάμ. Πολιτισμικά, οι χώρες της Βόρειας Αφρικής διακρίνονται για τους σημαντικούς Βερβερικούς πληθυσμούς τους και αυτή η κληρονομιά ασκεί ισχυρή επιρροή στις γλωσσικές παραδόσεις και την πολιτική τους

⁴⁴ Πηγή <https://fragilestatesindex.org/>. Ανακτήθηκε την 25/01/2022)

⁴⁵ Πηγή <https://www.visionofhumanity.org/global-terrorism-index-2020-summary-and-key-findings/> Ανακτήθηκε την 25/01/2022

⁴⁶ Brett, M. (1978). Islam in the Maghreb: The Problem of Modernization. *Maghreb Review*, 3(5-6), 6-9.

οργάνωση. Οι Βέρβεροι⁴⁷ αποτελούν περίπου το 40 τοις εκατό του πληθυσμού στο Μαρόκο, το 25 τοις εκατό στην Αλγερία και περισσότερο από το 5 τοις εκατό στην Τυνησία. Το Μαρόκο έχει επίσης μια μικρή εβραϊκή κοινότητα.

Παρά την ισχυρή βερβερική κληρονομιά, ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού του Μαγκρέμπ αυτοπροσδιορίζεται πλέον ως Άραβας και έλκεται όλο και περισσότερο από τον αραβικό πολιτισμό. Γλωσσικά, η περιοχή είναι εξαιρετικά ποικιλόμορφη. Αν και τα γαλλικά και τα αραβικά είναι οι κυρίαρχες γλώσσες της περιοχής, τοπικές γλώσσες όπως η Βερβερική ή η Αμαζίγικι και άλλες διάλεκτοι αποκαλύπτουν τη δύναμη των τοπικών πολιτισμών και παραδόσεων στο Μαγκρέμπ⁴⁸. Η ποικιλομορφία των πολιτισμών και των γλωσσών αντικατοπτρίζεται στο πολιτικό περιβάλλον, στο οποίο γαλλόφιλοι, Άραβες εθνικιστές, Βέρβεροι και άλλοι ανταγωνίζονται όλοι για εκπροσώπηση.

Μια επαναλαμβανόμενη πρόκληση τόσο για το Μαρόκο όσο και για την Αλγερία ήταν η αναγκαιότητα ενσωμάτωσης αυτών των διαφορετικών εθνοτικών και γλωσσικών ομάδων σε ένα ενιαίο έθνος. Οι χώρες του Μαγκρέμπ μοιράζονται ένα κοινό αποικιακό παρελθόν. Όλοι ενσωματώθηκαν πολιτικά με τη Γαλλία σε διάφορους βαθμούς τον δέκατο ένατο και τον εικοστό αιώνα. Η Αλγερία παρέμεινε μέρος της Γαλλίας για μια ιδιαίτερα μακρά περίοδο της σύγχρονης ιστορίας της —132 χρόνια— μέχρι το 1962. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Γαλλία διέλυσε όσες οργανωτικές δομές υπήρχαν στην Αλγερία, αντικαθιστώντας αυτές με αποικιακές κατασκευές⁴⁹. Έτσι, μετά την ανεξαρτησία, η Αλγερία ήταν η λιγότερο προετοιμασμένη με τους απαραίτητους θεσμούς για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που αντιμετώπιζει ένα νέο κράτος.

Το Μαρόκο και η Τυνησία, αντίθετα, παρέμειναν υπό ξένη κυριαρχία για σχετικά σύντομες περιόδους, και η έκταση της γαλλικής επέμβασης στους κρατικούς θεσμούς παρέμεινε επίσης περιορισμένη. Με την απόκτηση της ανεξαρτησίας από τη Γαλλία, οι χώρες του Μαγκρέμπ είχαν επικεφαλής τις πολιτικές οργανώσεις που είχαν επιτύχει να ηγηθούν του αγώνα ανεξαρτησίας. Αυτό οδήγησε στην κυριαρχία τριών κύριων πολιτικών μοντέλων στο Μαγκρέμπ: μιας συνταγματικής μοναρχίας στο Μαρόκο, της πολιτικής αυταρχικής κοσμικότητας στην Τυνησία και της στρατιωτικής αυταρχικής κοσμικότητας

⁴⁷ Chaker, S. (2001). Berber challenge in Algeria: The state of the question. *Race, Gender & Class*, 135-156.

⁴⁸ Ennaji, M. (1991). Aspects of multilingualism in the Maghreb.

⁴⁹ Lorcin, P. M. (Ed.). (2006). *Algeria and France, 1800-2000: identity, memory, nostalgia*. Syracuse University Press.

στην Αλγερία⁵⁰.

Και στις τρεις χώρες, ρητά ισλαμιστικά κόμματα δεν έχουν επιτραπεί να λειτουργήσουν. Στην πραγματικότητα, τα πολιτικά συστήματα έχουν χρησιμοποιηθεί κυρίως για τον περιορισμό της επιρροής των ισλαμιστικών κινημάτων. Η ξεχωριστή προσέγγιση κάθε χώρας έχει οδηγήσει σε διαφορετικά επίπεδα αποτελεσματικότητας για την επίτευξη αυτού του στόχου⁵¹. Από τα τρία κράτη, το Μαρόκο επέτρεψε τον μεγαλύτερο ρόλο στο Ισλάμ στην πολιτική, με την ανάπτυξη μιας θρησκευτικής μοναρχίας που λειτουργεί σε συνδυασμό με το κοινοβούλιο. Το σύστημα της Τυνησίας περιόρισε την επιρροή του Ισλάμ στην πολιτική ζωή, ενώ απαγόρευσε τη χρήση του Ισλάμ στην πολιτική. Το ισλαμιστικό κίνημα της Τυνησίας αναγκάστηκε να μετακομίσει στο εξωτερικό για να διατηρήσει την ελευθερία λειτουργίας του.

Η εμπειρία της Αλγερίας ήταν η πιο ανάμεικτη⁵². Μετά από χρόνια μονοκομματικής διακυβέρνησης, τα ισλαμιστικά κόμματα, οργανωμένα ως Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας (FIS), επετράπη να λάβουν μέρος στις εκλογές και στην πραγματικότητα, κέρδισαν την πλειοψηφία. Ο επακόλουθος αποκλεισμός των εκλογικών αποτελεσμάτων και η απαγόρευση του ισλαμικού κόμματος οδήγησε σε παρατεταμένο εμφύλιο πόλεμο. Το 2004 η Αλγερία ολοκλήρωσε ειρηνικές προεδρικές εκλογές, αλλά παραμένουν ερωτήματα σχετικά με τις πολιτικές ελευθερίες.

Στη σύγχρονη εποχή, δύο αντιφατικές ερμηνείες για το πώς θα έπρεπε να αλληλεπιδρούν το Ισλάμ και το κράτος υφίστανται στον ισλαμικό κόσμο⁵³. Η πρώτη είναι το επίσημο Ισλάμ, στο οποίο οι αρχές έχουν το Ισλαμικό έργο υπέρ του κράτους, όπως αντικατοπτρίζεται από τη μοναρχία του Μαρόκου. Η δεύτερη είναι το πολιτικό Ισλάμ, στο οποίο το κράτος πρέπει να υπηρετεί το Ισλάμ. Ο αγώνας στα ισλαμικά έθνη αφορά τον τρόπο εφαρμογής του Ισλάμ και υπέρ ποιου στόχου. Οι χώρες του Μαγκρέμπ αποτελούν παράδειγμα τόσο των επιτυχιών όσο και των συνεπειών των αποτυχιών αυτού του αγώνα.

⁵⁰ Hermassi, E. (1987). *State-Building and Regime Performance in the Greater Maghreb*. London: Croom Helm.

⁵¹ Dris-Aït-Hamadouche, L., & Zoubir, Y. (2007). The Maghreb: social, political, and economic developments. *Perspectives on global development and technology*, 6(1-3), 261-290.

⁵² Volpi, F. (2003). *Islam and democracy: the failure of dialogue in Algeria* (p. 168). London: Pluto Press.

⁵³ Turam, B. (2004). The politics of engagement between Islam and the secular state: ambivalences of 'civil society'1. *The British journal of sociology*, 55(2), 259-281.

4.1.2 Το Ισλαμικό Τοπίο

Το Ισλάμ εισήλθε στη Βόρεια Αφρική στα τέλη του έβδομου αιώνα⁵⁴, αντιμετωπίζοντας σκληρή αντίσταση από το νομαδικό πληθυσμό των Βερβέρων. Ο Άραβας κατακτητής Uqba Ibn Nafi δημιούργησε ένα στρατόπεδο στο σημερινό Καιρουαν, στην Τυνησία, και από εκεί επεκτάθηκε σε ολόκληρη τη Βόρεια Αφρική. Οι δυνάμεις του έδιωξαν τους Βυζαντινούς από την Καρχηδόνα και ίδρυσαν μια ισλαμική κοινότητα υπό τη δυναστεία των Ομεϊαδών στη θέση τους. Ο Uqba Ibn Nafi πιστεύεται ότι διέδωσε το Ισλάμ στο Μαρόκο κάνοντας μια πορεία 5.000 χιλιομέτρων σε όλη τη χώρα το 681. Ο Moulay Idriss⁵⁵ (788–793), ένας σίιτης πρόσφυγας που συνέδεσε τη γενεαλογία του με τον γαμπρό του Προφήτη, ίδρυσε αργότερα την υπάρχουσα μοναρχία των Αλαουιτών στο Μαρόκο.

Κατά τη διάρκεια των αιώνων, το Ισλάμ⁵⁶ στην περιοχή απορρόφησε παραδοσιακές τοπικές πεποιθήσεις καθώς και ισλαμικές τάσεις από το εξωτερικό, όπως ο σουφισμός. Οι ισλαμικές πεποιθήσεις στο Μαγκρέμπ σήμερα καλύπτουν τις σουφιτικές και συγκριτικές παραδόσεις, το παραδοσιακό σουνιτικό δόγμα και την πιο φονταμενταλιστική σκέψη του Σαλαφί, καθώς και πολλές άλλες παραλλαγές στη φιλοσοφία και την πρακτική. Οι περισσότεροι Βέρβεροι ανήκουν στη σχολή Μαλίκι⁵⁷ της ισλαμικής νομολογίας, με τα τάγματα και τις ερμηνείες των Σούφι να παραμένουν εξαιρετικά επιρροές. Η σχολή Μαλίκι τονίζει την αυθεντία των παραδόσεων του προφήτη και της μουσουλμανικής κοινότητας της Μεδίνας, αλλά έχει προσαρμοστεί από τις τοπικές κοινότητες. Στο Μαρόκο, η ερμηνεία των Μαλίκι του ισλαμικού νόμου τείνει να ενσωματώνει τοπικές παραδόσεις, έτσι ώστε το παραδοσιακό Ισλάμ και η νομική ερμηνεία μπορεί να διαφέρουν από τις κοινότητες Μαλίκι αλλού.

Για αιώνες, οι παραδοσιακές πρακτικές κυριαρχούν στην κοινωνία του Μαγκρέμπ⁵⁸. Η πιο σημαντική ισλαμική πρακτική στην περιοχή παραμένει ο σουφισμός, ο οποίος δίνει έμφαση στον μυστικισμό και την επίτευξη των υψηλότερων ιδανικών της πίστης. Ο σουφισμός Μαλίκι κυριαρχεί στο Μαρόκο, την Αλγερία και την Τυνησία. Οι Σούφι είναι ιστορικά οργανωμένοι σε zawiyas, ή αδελφότητες. Αυτές οι αδελφότητες

⁵⁴ Caliphate, R., Caliphate, U., ibn Sa'd, A., ibn Nafi, U., Dinar, A. A. M., ibn Nusayr, M., ... & ibn Qays, Z. Muslim conquest of the Maghreb.

⁵⁵ Hagopian, E. C. (1963). Islam and society-formation in Morocco past and present. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 3(1), 70-80.

⁵⁶ Marshall, S. E. (1979). Islamic revival in the maghreb: The utility of tradition for modernizing elites. *Studies in Comparative International Development*, 14(2), 95-108.

⁵⁷ Ali, A. K., & Abid, Z. M. (2016). Maliki Jurists of Maghreb in Ibn Asakir's "History of Damascus". *Journal of Research Diyala humanity*, (70).

⁵⁸ Planet Contreras, A. I. (2007). Recent history of the Maghreb: a sociological approach. *Language and Intercultural Communication*, 7(2), 109-121.

εξυπηρετούσαν διάφορους κοινωνικούς σκοπούς σε όλο το Μαγκρέμπ, δίνοντας θρησκευτικές διαλέξεις, κηρύγματα και παρέχοντας προστασία σε άτομα που αναζητούσαν καταφύγιο. Τα μοντέρνα zawiyas διαφέρουν σε επιρροή ανάλογα με το ιστορικό πλαίσιο της χώρας. Το zawiya παραμένει ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της παραδοσιακής ισλαμικής πρακτικής στην Τυνησία, στο βαθμό που ο φονταμενταλιστής ηγέτης Rashid Ghannoushi⁵⁹ στόχευσε αυτή την πτυχή της τυνησιακής κουλτούρας ως σημαντικό εμπόδιο στην ανάπτυξη του φονταμενταλισμού. Στην Αλγερία, οι κατηγορίες ότι οι zawiyas συνεργάστηκαν με την αποικιακή Γαλλία μείωσαν την επιρροή τους στον πληθυσμό, ενώ η επιρροή τους παρέμεινε ισχυρή στο Μαρόκο. Έτσι, ο μαροκινός σουφισμός και η zawiya εκεί παρέχουν το πιο ολοκληρωμένο παράδειγμα σουφισμού στο Maghreb.

Μεγάλο μέρος της μαροκινής πρακτικής των Σούφι προέρχεται από τη σκέψη και τα γραπτά του at Tadili⁶⁰, ενός Μαροκινού νομικού του δέκατου τρίτου αιώνα. Η εστίασή του ήταν στις παρατηρήσιμες πτυχές του Σουφισμού και όχι στον μυστικισμό, όπως παραδειγματίζονται από τοπικούς ευσεβείς μουσουλμάνους ηγέτες. Αυτοί οι Σούφι ήταν γνωστοί και λατρεμένοι για την αρετή και την προσήλωσή τους στη Σούννα. Μια κεντρική ομάδα όσων ήταν γνωστοί ως «φορείς της παράδοσης του Σουφισμού» για την εξαιρετική προσήλωσή τους στη σούννα θα μπορούσαν στη συνέχεια να λάβουν baraka⁶¹, ή ειδικές δυνάμεις από τον Θεό, επιβεβαιώνοντας τη θέση εξέχουσας θέσης τους στο Ισλάμ. Οι φορείς παράδοσης θα ήταν προικισμένοι με ικανότητα να κάνουν θαύματα ως ένδειξη της εξυψωμένης θέσης τους. Οι ιδέες του At Tadili αντανakλούν επιρροές τόσο από τη σχολή Maliki της ισλαμικής νομολογίας όσο και από τα ιρανικά και άλλα ανατολικά ισλαμικά ιδεώδη. Στα έργα του at-Tadili, η θρησκευτική ηγεσία δεν συνδέθηκε με την καταγωγή από τον Προφήτη Μωάμεθ.

Το Μαρόκο παρουσιάζει μια μοναδική κατάσταση στην οποία το κράτος είναι κοσμικό για τους περισσότερους πρακτικούς σκοπούς, αλλά η ηγεσία έχει τη βάση της στις παραδοσιακές θρησκευτικές πεποιθήσεις. Σύμφωνα με τον Francois Burgat⁶², αυτός ο συνδυασμός πολιτικής και θρησκευτικής εξουσίας επιτρέπει στην ηγεσία να ελέγχει τη θρησκευτική αρένα προς όφελος του κράτους. Ο συνδυασμός θρησκευτικής νομιμότητας

⁵⁹ Maddy-Weitzman, B. (2012). Arabization and its discontents: the rise of the Amazigh movement in North Africa. *The journal of the Middle East and Africa*, 3(2), 109-135.

⁶⁰ El Hour, R. (2020). Models of sanctity in the medieval Islamic West: The cases of Abū Ya ‘zā and al-Yuhāniṣī. In *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam* (pp. 122-137). Routledge.

⁶¹ Dieste, J. L. M. (2020). Sufi sainthood, modernity, and reformism: Sheikh Bin ‘Alīwa and the colonial Maghreb. In *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam* (pp. 242-256). Routledge.

⁶² Burgat, F., & Delvoie, L. A. (2003). Face to face with political Islam. *International Journal*, 58(3).

και πολιτικής εξουσίας στο Μαρόκο⁶³ που βρέθηκε στο θεσμό της μοναρχίας είχε το πλεονέκτημα να προστατεύσει τη μαροκινή ηγεσία από πολλές θρησκευτικές επιθέσεις. Ως παραδοσιακός θεσμός που προωθεί τις θεμελιώδεις ισλαμικές αξίες στη μαροκινή κοινωνία και κυβέρνηση, η μοναρχία έχει αφήσει ελάχιστα περιθώρια ελιγμών στις φονταμενταλιστικές ομάδες. Ο βασιλιάς επέτρεψε την ύπαρξη ισλαμικών σχολείων και δημιούργησε μια δίοδο για τη θρησκευτική εξουσία⁶⁴ υπό την αιγίδα του κράτους με τη μορφή του Ανώτατου Συμβουλίου των Ουλεμά και του Υπουργείου Θρησκευμάτων.

Αν και το Μαγκρέμπ είναι κατά κύριο λόγο μουσουλμανικό και θρησκευόμενο, υπάρχει ισχυρή υποστήριξη για τον κοσμικό χαρακτήρα στην Τυνησία και την Αλγερία⁶⁵ και οι κυβερνήσεις αυτών των χωρών θεωρούν τις ισλαμικές ομάδες ως τη μεγαλύτερη απειλή για την κρατική σταθερότητα. Και τα δύο κράτη έχουν συμμετάσχει σε προσπάθειες ελέγχου των θρησκευτικών θεσμών και των ηγετών τους προκειμένου να αποδυναμώσουν την επιρροή τους στη δημόσια και πολιτική σκηνή. Ο πρώτος πρόεδρος της Τυνησίας⁶⁶ οδήγησε τη χώρα σε έναν μοντερνιστικό δρόμο, αποδοκιμάζοντας τις μουσουλμανικές παραδόσεις που εμπόδιζαν τον εθνικό εκσυγχρονισμό. Οι τεχνικές του ήταν ριζοσπαστικές στην προσέγγισή τους και προκάλεσαν σημαντική δυσαρέσκεια στον κυρίως παραδοσιακό πληθυσμό. Ο διάδοχός του επέτρεψε στη θρησκεία να εισέλθει στη δημόσια σφαίρα, αλλά μόνο για λίγο. Όταν συνειδητοποίησε τη δύναμη της ισλαμικής αντιπολίτευσης, προχώρησε στη σύλληψη ισλαμιστών και απαγόρευσε στα θρησκευτικά κόμματα την πολιτική συμμετοχή, θέτοντας περιορισμούς στη χρήση θρησκευτικών όρων στην ονομασία τους.

Αυτές οι αυστηρές πολιτικές οδήγησαν πολλούς ισλαμιστές ηγέτες, συμπεριλαμβανομένου του Rashid Ghan-noushi, του ιδρυτή του φονταμενταλιστικού κινήματος Ennahda (Αναγέννηση), να αναζητήσουν καταφύγιο σε άλλες χώρες⁶⁷. Οι κοσμικές ελίτ στην Τυνησία συμφωνούν με την κυβέρνηση θεωρώντας το φονταμενταλιστικό κίνημα της Ennahda ως απειλή. Παρά τους ισχυρισμούς της ομάδας ότι εμπλέκεται στο δημοκρατικό σύστημα, οι κοσμικοί στην Τυνησία παραμένουν δύσπιστοι ότι οι φονταμενταλιστές θα παραμείνουν πιστοί σε αυτή την ατζέντα μόλις έρθουν στην εξουσία. Η αποκήρυξη των

⁶³ Zemni, S. (2013). Moroccan Post-Islamism: emerging trend or chimera. *Post-Islamism: The Changing Faces of Political Islam*, 134-156.

⁶⁴ Maghraoui, D. (2009). The strengths and limits of religious reforms in Morocco. *Mediterranean Politics*, 14(2), 195-211.

⁶⁵ Hermassi, E. (1987). *State-Building and Regime Performance in the Greater Maghreb*. London: Croom Helm.

⁶⁶ Perkins, K. (2014). *A history of modern Tunisia*. Cambridge University Press.

⁶⁷ Majidi, H. (2018). Different Approaches to Council in Contemporary Arab Political Thought. *Islamic Political Thought*, 5(1), 13-50.

κοσμικών από τους στόχους του φονταμενταλιστικού κινήματος, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης της σαρία και της σούρα, υποστηρίζει τα δραστικά και αυταρχικά μέτρα που έλαβε η κυβέρνηση κατά των ισλαμιστών.

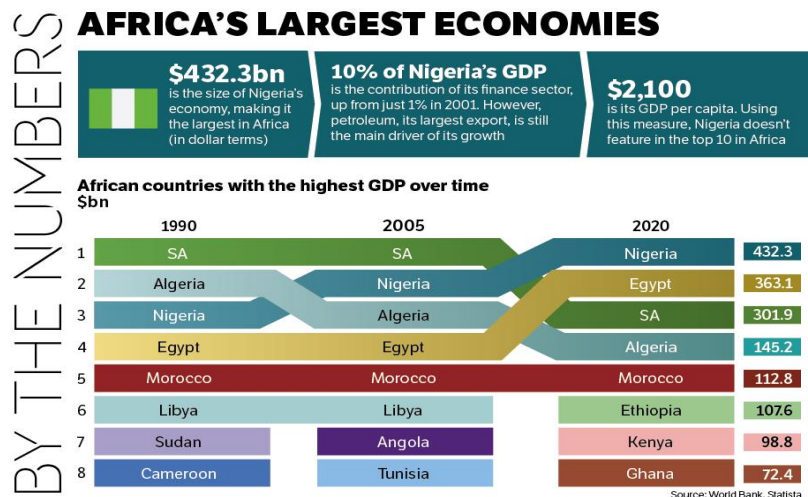
Ομάδες που ενδιαφέρονται να προωθήσουν πτυχές του Ισλάμ που δεν είναι κοσμικές αλλά είναι συμβατές με τον νεωτερισμό έχουν γίνει μια ισχυρή δύναμη στην Τυνησία. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, ο Τυνήσιος Ahmida Enneifer ηγήθηκε ενός κινήματος προς την ισλαμική μεταρρύθμιση μέσω του *ijtihad*. Η έκθεσή του στις αιγυπτιακές φονταμενταλιστικές ιδέες τον είχε απομακρύνει από τις συνταγές τους και τον είχε πείσει ότι ο φονταμενταλισμός ήταν ξεπερασμένος και δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στα προβλήματα της σύγχρονης Τυνησίας⁶⁸. Το προοδευτικό κίνημα με επικεφαλής τον Enneifer, γνωστό ως Ισλαμική Ομάδα, απέφυγε την πολιτική σφαίρα και επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τις ιδέες του Αιγύπτιου Hassan Hanafi⁶⁹. Ο Hanafi υποστήριξε ότι ο ανταγωνισμός με τις πολιτικές αρχές δεν θα ο-δηγούσε πουθενά. Αντίθετα, το κίνημα θα πρέπει να είναι ευέλικτο σε σχέση με τις πολιτικές δομές που υπάρχουν και θα πρέπει να επιτρέπει τη νεωτερικότητα στην κοινωνία διατηρώντας παράλληλα τον ισλαμικό πολιτισμό. Ο Enneifer υποστήριξε τις ιδέες του Hanafi και επέκρινε τις κυριολεκτικές ερμηνείες του Κορανίου από τον Ennahda και τους φονταμενταλιστές. Το κίνημα του Enneifer έχει παρουσιαστεί ως η εναλλακτική λύση στον κοσμικό και φονταμενταλισμό, μια πορεία που εστιάζει στο Ισλάμ στην κοινωνία των πολιτών και όχι στην διακυβέρνηση.

4.2 Οικονομικό Προφίλ Χωρών Βορείας Αφρικής

Στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής βρίσκονται 3 από τις μεγαλύτερες οικονομίες της ηπείρου, η Αίγυπτος, η Αλγερία και το Μαρόκο. Στον συγκεκριμένο χώρο, υπάρχουν πλούσια κοιτάσματα σε αέριο και πετρέλαιο και από οικονομικής άποψης διακρίνεται στις πιο «ευημερούσες» οικονομίες της Αιγύπτου, του Μαρόκου, της Τυνησίας και της Αλγερίας και σε εκείνη που έχει «μείνει πίσω», της Λιβύης. Συγκεντρώνει το 1/3 του ΑΕΠ της Αφρικής.

⁶⁸ Allani, A. (2009). The Islamists in Tunisia between confrontation and participation: 1980–2008. *The journal of North African studies*, 14(2), 257-272.

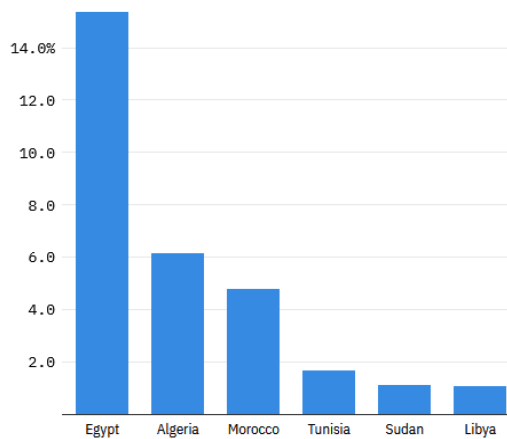
⁶⁹ Hanafi, H. (1982). The relevance of the Islamic alternative in Egypt. *Arab Studies Quarterly*, 54-74.

Εικόνα 3 Μεγαλύτερες Οικονομίες Αφρικής 2020

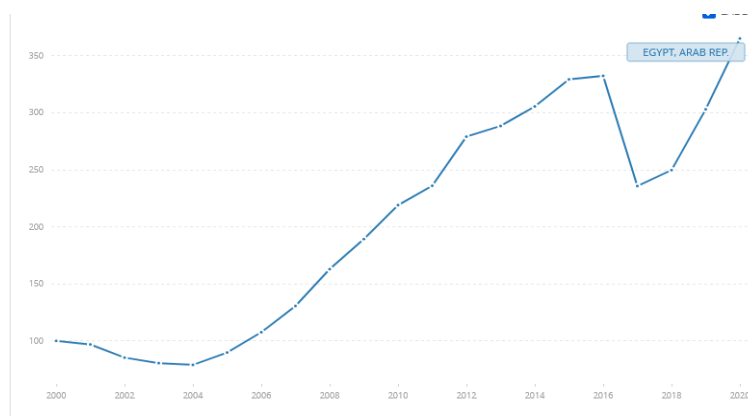
(πηγή: <https://www.statista.com/chart/26371/african-countries-with-the-highest-gdp-over-time/>)

Αναλυτικότερα, η Αίγυπτος αποτελεί τη μεγαλύτερη οικονομία της περιοχής και τη δεύτερη μεγαλύτερη στην Αφρική, αντιπροσωπεύοντας το 2020, το 15,4% του συνολικού ΑΕΠ της Αφρικής, το οποίο παρουσιάζει σημαντική αύξηση 20%, σε σχέση με το αντίστοιχο του 2014.

Πίνακας 4 ΑΕΠ Χωρών Περιοχής

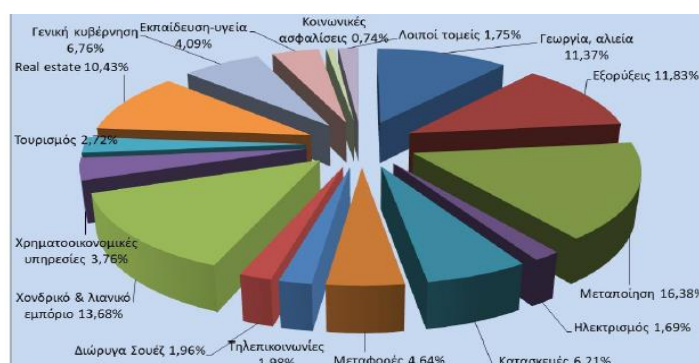
(πηγή: <https://www.investmentmonitor.ai/analysis/investors-guide-to-northern-africa>)

Πίνακας 5 Μεταβολή ΑΕΠ Αιγύπτου 2000-2020

(πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=EG&start=2000>)

Ο τομέας των υπηρεσιών κατά 58,72%, η βιομηχανία, οι εξορύξεις και ο ηλεκτρισμός κατά 29,9% και η γεωργία κατά 11,37% αποτελούν τους κυριότερους τομείς της αιγυπτιακής οικονομίας, σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας Αιγύπτου.

Πίνακας 6 Σύνοψη ΑΕΠ Αιγύπτου

(πηγή: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/78412>)

Σημαντική πηγή εσόδων αποτελεί και ο τουρισμός, ο οποίος το 2019 κατέγραψε ιστορικό ρεκόρ με 13,1 αφίξεις τουριστών και \$13,03 δις έσοδα. Το μεγαλύτερο μέρος της τουριστικής κίνησης προέρχεται από την Ευρώπη, με τη Γερμανία να είναι η κορυφαία χώρα προέλευσης, ενώ σημαντικός αριθμός τουριστών προέρχεται από την Ουκρανία, τη Ρωσία, τη Μ. Βρετανία, την Ιταλία και τη Σ. Αραβία.⁷⁰

⁷⁰ Γραφείο Οικονομικών & Εμπορικών Υποθέσεων Καΐρου, (2021). Έκθεση Οικονομικού Έτους 2020-2021 για την Οικονομία της Αιγύπτου και την Ανάπτυξη Οικονομικών και Εμπορικών Σχέσεων Ελλάδα - Αιγύπτου, (σελ.10-34). Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: https://agora.mfa.gr/index.php?option=com_agora&view=search&Itemid=944&list_limit=10&countries%5B%5D=66&search_text=&search_type=0&date_from=&date_to

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Σύνολο πλοίων	17.148	17.483	16.833	17.550	18.174	18.880
Πετρελαιοφόρα (αριθμός)	4.053	4.316	4.292	4.537	4.724	5.163
Συνολικό καθαρό φορτίο (εκατ. τον.)	962,7	998,6	974,2	1.041,6	1.139,6	1.207,1
Πετρελαιοφόρα (εκατ. τον.)	163	177,8	174	188,1	212,0	238,2
Έσοδα (\$ δισ.)	5,3	5,2	5,0	5,3	5,7	5,8

Πίνακας 7 Εμπορικά Στοιχεία Διώρυγας Σουέζ

(πηγή: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/78412>)

Η διώρυγα του Σουέζ είναι βασική πηγή εμπορίου και εσόδων, ενισχύοντας σημαντικά την οικονομία της. Το 2016 η χώρα παρουσίασε το αναπτυξιακό της σχέδιο, «Egypt Vision 2030», εστιάζοντας σε δέκα πυλώνες, μεταξύ των οποίων η οικονομική και η αστική ανάπτυξη. Επωφελήθηκε επίσης από οικονομικές μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένου ενός τριετούς δανείου \$12 δις από το ΔΝΤ, στα τέλη του 2016, το οποίο οδήγησε σε οικονομική ανάπτυξη, μείωσε την ανεργία, αύξησε τα συναλλαγματικά αποθέματα και συνέβαλε στη μείωση του χρέους της χώρας.

Η λιβυκή οικονομία εξαρτάται κυρίως από τα έσοδα του πετρελαϊκού τομέα, τα οποία αντιπροσωπεύουν πάνω από το ήμισυ του ΑΕΠ και το 97% των εξαγωγών.

Πίνακας 8 Μεταβολή ΑΕΠ Λιβύης 2000-2020

πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=LY&start=2000>

Η Λιβύη διαθέτει τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου στην Αφρική και συμβάλλει σημαντικά στον παγκόσμιο εφοδιασμό με αργό πετρέλαιο. Παρά τη συνεχιζόμενη πολιτική αβεβαιότητα μετά την πτώση του Καντάφι το 2011, η χώρα παρουσιάζει σημάδια προόδου. Το Ihya Libya Vision 2030 είναι μια ομάδα εργασίας που ελπίζει να δημιουργήσει τα θεμέλια για την επίλυση των βασικών προκλήσεων σε θέματα ασφάλειας, οικονομίας, ανθρώπινης ανάπτυξης και διακυβέρνησης που αντιμετωπίζει η Λιβύη. Για την προώθηση

της οικονομικής ανάπτυξης, η χώρα αναγνωρίζει ότι θα πρέπει να διαφοροποιηθεί και να εξαρτηθεί λιγότερο από τα έσοδα από το πετρέλαιο.⁷¹

Στην Τυνησία, ο γεωργικός τομέας αντιπροσωπεύει το 11,6% του ΑΕΠ, η βιομηχανία το 25,7% και οι υπηρεσίες το 62,8%. Ο βιομηχανικός τομέας αποτελείται κυρίως από την κατασκευή ειδών ένδυσης και υπόδησης, την παραγωγή εξαρτημάτων αυτοκινήτων και ηλεκτρικών μηχανημάτων. Η ΕΕ παραμένει ο πρώτος εμπορικός εταίρος της, αντιπροσωπεύοντας σήμερα το 72,5% των εισαγωγών και το 75% των εξαγωγών. Είναι η πρώτη μεσογειακή χώρα που υπέγραψε συμφωνία σύνδεσης με την ΕΕ (Ιούλιο 1995), ενώ ολοκλήρωσε την κατάργηση των δασμών για τα βιομηχανικά προϊόντα το 2008 και ως εκ τούτου, ήταν η πρώτη μεσογειακή χώρα εκτός ΕΕ που εισήλθε στη ζώνη ελεύθερων συναλλαγών με την ΕΕ. Η Αραβική Άνοιξη έπληξε την οικονομική ανάπτυξή της, με το ΑΕΠ να μειώνεται από 47 δισ. δολάρια το 2014 σε 39,2 δισ. δολάρια το 2019. Υπήρξε μια μικρή αύξηση το 2020, αλλά ακόμα απέχει αρκετά από τα επίπεδα πριν από την «Αραβική Άνοιξη». Οι τρομοκρατικές επιθέσεις το 2015 βοήθησαν ελάχιστα την οικονομία, αφήνοντας τον τουρισμό της χώρας να υποφέρει.

Πίνακας 9 Μεταβολή ΑΕΠ Τυνησίας 2000-2020

(πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=TN&start=2000&view=chart>)

Πίνακας 10 Μεταβολή ΑΕΠ Αλγερίας 2000-2020

⁷¹ Patton, C. (2021, Σεπτέμβριος 14).

(πηγή: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=DZ&start=2000>)

Στην Αλγερία, οι υδρογονάνθρακες αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 60% των εσόδων του προϋπολογισμού, το 20% του ΑΕΠ και πάνω από το 94% των εσόδων από τις εξαγωγές. Η Αλγερία διαθέτει τα 10^α μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο και είναι ο 6^{ος} μεγαλύτερος εξαγωγέας φυσικού αερίου. Η οικονομία της, παραμένει σε μεγάλο βαθμό, μία κρατικά ελεγχόμενη οικονομία, κληρονομιά του σοσιαλιστικού μοντέλου ανάπτυξης της χώρας μετά την ανεξαρτησία. Δεν διαθέτει αναπτυγμένες τουριστικές υποδομές και σε αντίθεση με γειτονικές της χώρες δεν θεωρείται ιδιαίτερα ανοικτή στον τουρισμό, αφού προσελκύει 2 περίπου εκατ. επισκέπτες ετησίως.

4.3 Ισλάμ και Απολυταρχισμός

4.3.1 Αίγυπτος

Ο σύγχρονος ισλαμισμός ως πολιτική ιδεολογία και πηγή πολιτικού ακτιβισμού ιδρύθηκε στην Αίγυπτο το 1928 όταν ο Χασάν αλ Μπάννα ίδρυσε τους Αδελφούς Μουσουλμάνους⁷². Η ίδρυση της Αδελφότητας ήταν μια απάντηση στον ιμπεριαλισμό γενικά και στη βρετανική αποικιακή κυριαρχία στην Αίγυπτο ειδικότερα. Ο Al-Banna θεωρούσε τον ιμπεριαλισμό και τις δυτικές παραδόσεις που τον συνόδευαν ως ανάθεμα για την ισλαμική κληρονομιά της Αιγύπτου και τον θεωρούσε πηγή της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής στέρησης του λαού της Αιγύπτου. Επιπλέον, τα μουσουλμανικά καθεστώτα είχαν επιτρέψει, ακόμη και ενθαρρύνει τη δυτική καταπάτηση, κατά την άποψη του al-Banna και αυτά τα καθεστώτα ήταν εξίσου υπεύθυνα για τα δεινά που έπληξαν τον αιγυπτιακό λαό και τους μουσουλμάνους γενικά.

Η απάντηση των Αδερφών στον αποικιοκρατισμό και στις «άσεμνες» μουσουλμανικές αρχές ήταν μια μαζική επιστροφή στο Ισλάμ όπως ασκήθηκε από τον Προφήτη και τους μαθητές του και η πλήρης εφαρμογή της σαρία για την αντικατάσταση του δυτικού νόμου⁷³. Βασικό συστατικό του δόγματος των Αδερφών ήταν η καθολικότητα του Ισλάμ τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική σφαίρα και η άρνηση κάθε διαχωρισμού μεταξύ των δύο. Επιδίωξαν να οικοδομήσουν μια ισλαμική κοινωνία με εξελικτικό τρόπο μέσω θεσμικών αλλαγών. Το λεξιλόγιο του Jihad in the Brothers υπό τον al Banna⁷⁴ αναφερόταν στο «να

⁷² El-Sherif, A. (2014). *The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures* (Vol. 1). New York, NY: Carnegie Endowment for International Peace.

⁷³ Stilt, K. (2010). Islam is the solution: constitutional visions of the Egyptian Muslim Brotherhood. *Tex. Int'l LJ*, 46, 73.

⁷⁴ Krämer, G. (2014). *Hasan al-Banna*. Simon and Schuster.

λες την αλήθεια και να αγωνίζεσαι προσωπικά αντί να χειρίζεσαι το σπαθί». Τα μέλη τους αυξήθηκαν γρήγορα στην Αίγυπτο μεταξύ ενός και δύο εκατομμυρίων μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1940, προερχόμενα κυρίως από την εργατική τάξη των πόλεων καθώς και από τους λευκούς εργάτες της κατώτερης μεσαίας τάξης⁷⁵.

Η αντίθεση της Αιγύπτου στη γέννηση του κράτους του Ισραήλ υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, οδήγησε στην εισβολή στο νέο κράτος μαζί με άλλους αραβικούς στρατούς τον Μάιο του 1948. Ο βασιλιάς Φαρούκ, ο οποίος κυβερνούσε την Αίγυπτο από το 1936, ηγήθηκε της εφόδου, για «να πετάξει τους Εβραίους στη θάλασσα⁷⁶». Εθελοντικές ταξιαρχίες των Αδελφών Μουσουλμάνων συνόδευαν τον τακτικό αιγυπτιακό στρατό. Η ήττα των πολυάριθμων αραβικών δυνάμεων που είχαν συγκεντρωθεί εναντίον του του Ισραήλ, σόκαρε τους Αιγύπτιους και βοήθησε να δημιουργηθεί μια σφήνα μεταξύ του βασιλιά και των αξιωματικών του αιγυπτιακού στρατού, οι οποίοι πίστευαν ότι η ήττα της Αιγύπτου ήταν άμεσο αποτέλεσμα της πλημμελούς εκπαίδευσης και εξοπλισμού.

Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι έπεσαν επίσης σε δυσμένεια από τον βασιλιά, οδηγώντας στην απαγόρευση της οργάνωσης το 1948. Ο Al-Banna σκοτώθηκε το 1949 από κυβερνητικούς πράκτορες σε αντίποινα για τη δολοφονία του πρωθυπουργού Mahmud Fahmi al-Nuqrashi από την Αδελφότητα. Η αποκατάσταση της Αδελφότητας ως νομικής οργάνωσης το 1951⁷⁷ της έδωσε τη δυνατότητα να παρέχει βοήθεια στο κίνημα των «Ελεύθερων Αξιωματικών» του αιγυπτιακού στρατού, με επικεφαλής τον Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ και τον Μοχάμεντ Ναγκίμπ, οι οποίοι το 1952 ανέτρεψαν τον βασιλιά. Μόνος του ο Νάσερ ανέλαβε τα ηνία της εξουσίας το 1954 και ανέπτυξε προγράμματα υπό το πρόσχημα «αραβικού σοσιαλισμού», που αντιπροσώπευε ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ της του κυβέρνησης και του λαού⁷⁸.

Παρά τις προσδοκίες των Αδελφών ότι το νέο καθεστώς θα συμμεριζόταν τους στοχους τους για την εγκαθίδρυση της Σαρία, ο Νάσερ απέρριψε τα αιτήματά τους και μετά από μια απόπειρα δολοφονίας εναντίον του, απαγόρευσε την οργάνωση και συνέλαβε και βασάνισε πολλά από τα ηγετικά στελέχη της. Πολλά μέλη που διέφυγαν πήγαν στην εξορία στην περιοχή του Κόλπου, ιδιαίτερα στη Σαουδική Αραβία. Ωστόσο, η ρήξη του Νάσερ με τους

⁷⁵ Sullivan, D. J., & Abed-Kotob, S. (1999). *Islam in contemporary Egypt: Civil society vs. the state*. Lynne Rienner Publishers.

⁷⁶ Schulze, K. E. (2013). The 1948 war: The battle over history. In *Routledge Handbook on the Israeli-Palestinian Conflict* (pp. 63-73). Routledge.

⁷⁷ Wickham, C. R. (2015). *The Muslim Brotherhood*. Princeton University Press.

⁷⁸ McNamara, R. (2004). *Britain, Nasser and the balance of power in the Middle East, 1952-1977: from the Egyptian revolution to the six day war*. Routledge

Αδελφούς Μουσουλμάνους δεν σηματοδότησε ρήξη με το Ισλάμ⁷⁹. Αντίθετα, χρησιμοποίησε τη γλώσσα του Ισλάμ σε πολυάριθμες ομιλίες προς τις μάζες, επειδή ένιωθε ξεκάθαρα ότι αυτή ήταν η γλώσσα που θα καταλάβαιναν. Το Al-Azhar⁸⁰ του Καΐρου, από καιρό ένα σεβαστό κέντρο ισλαμικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και υποτροφίας, έγινε όργανο της προπαγάνδας του Νάσερ στο εσωτερικό και στον αραβικό κόσμο. Επιπλέον, στα μέσα έως τα τέλη της δεκαετίας του 1950, ο Νάσερ στρατολόγησε τα τάγματα των Σούφι ως αντίβαρο σε φονταμενταλιστές όπως οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι (μια τακτική που χρησιμοποιήθηκε επίσης από τους διαδόχους του).

Μεταξύ των Αδελφών Μουσουλμάνων τους οποίους φυλάκισε ο Νάσερ το 1954 ήταν ο Σαγίντ Κουτμπ⁸¹. Ενώ βρισκόταν στη φυλακή, ο Κουτμπ εισήγαγε την έννοια ότι η σύγχρονη κοινωνία υπήρχε σε μια κατάσταση τζαχίλιγια, ή προ-ισλαμικού παγανισμού και ηθικής άγνοιας. Οι ιδέες του Κουτμπ διαμορφώθηκαν από την προσωπική του εμπειρία με την αιγυπτιακή κυβέρνηση. «Πώς, ρώτησε, μπορεί ένα καθεστώς που συλλαμβάνει και βασανίζει τους ίδιους τους πολίτες του να είναι μουσουλμανικό;» Οι μουσουλμάνοι και οι ηγέτες τους που δεν υποστήριζαν τα δόγματα του Ισλάμ σε μια τέτοια κοινωνία ήταν επομένως *kafir*, ή άπιστοι, ένα έγκλημα που θα μπορούσε να τιμωρηθεί με τακφίρ (αφορισμό) και θάνατο. Υποστήριξε ότι η εξαγωγή της κοινωνίας από την τζαχίλιγια σε ένα κράτος σύμφωνο με την ισλαμική πρακτική και νόμο απαιτούσε επανάσταση — τζιχάντ με ένοπλη πάλη. Υποστηρίζοντας ότι μόνο ο Αλλάχ θα μπορούσε να είναι κυρίαρχος, απέρριψε ως τζαχίλιγια⁸² τις κοσμικές εθνικιστικές ιδεολογίες και τα καθεστώτα που βασίστηκαν σε αυτές. Ο στόχος του Κουτμπ ήταν η ίδρυση ενός ισλαμικού κράτους, μετά το οποίο θα αναδυόταν μια νέα γενιά ευσεβών μουσουλμάνων, μια γενιά που παρομοίασε με την πρώτη κοινότητα πιστών την εποχή του Προφήτη⁸³.

Μακροπρόθεσμα, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι απέρριψαν το πιο μαχητικό δόγμα που υιοθέτησε ο Qutb (που απαγχονίστηκε από την κυβέρνηση του Nasser το 1966). Ο διάδοχος του Al-Banna ή γενικός οδηγός της Αδελφότητας, Hasan alHudaybi, δημοσίευσε το Du'ah

⁷⁹ Abd al-Monein Said Aly, & Wenner, M. W. (1982). Modern Islamic reform movements: the Muslim Brotherhood in contemporary Egypt. *The Middle East Journal*, 336-361.

⁸⁰ Barraclough, S. (1998). Al-Azhar: Between the government and the Islamists. *The Middle East Journal*, 236-249.

⁸¹ Ginat, R. (2020). Fawaz A. Gerges. Making the Arab World: Nasser, Qutb, and the Clash That Shaped the Middle East.

⁸² Hansen, H., & Kainz, P. (2007). *Radical Islamism and Totalitarian Ideology: a Comparison of Sayyid Qutb's Islamism with Marxism and National Socialism. Totalitarian Movements and Political Religions*, 8(1), 55–76. doi:10.1080/14690760601121648

⁸³ Kepel, G. (2002). *Jihad: The trail of political Islam*. Harvard University Press.

la Qudah⁸⁴ (Ιεραπόστολοι, όχι δικαστές). το 1969, στο οποίο απέρριψε την έννοια του τακφίρ και είπε ότι οι άνθρωποι έπρεπε απλώς να διδαχθούν τον σωστό ισλαμικό τρόπο. Ως εκ τούτου, απέρριψε επίσης την απαίτηση του Κουτμπ για ένοπλη επανάσταση. Έτσι, οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι συνέχισαν το έργο τους, αλλά εντός του θεσμικού πλαισίου της Αιγύπτου και όχι ως επαναστατικό κίνημα – παρόλο που είχε επίσημα απαγορευτεί.

Ως μαθητής αυτού του κινήματος, ωστόσο, ο Κουτμπ παρείχε τη σύνδεση μεταξύ των Αδελφών Μουσουλμάνων και των πιο ριζοσπαστικών, βίαιων ισλαμικών κινήματων που επρόκειτο να ευημερήσουν το τελευταίο τρίτο του εικοστού αιώνα⁸⁵. Ο αραβο-ισραηλινός πόλεμος του 1967 σηματοδότησε ένα βασικό σημείο καμπής για τον αραβικό κόσμο και για το πολιτικό Ισλάμ. Το βάθος στο οποίο η αραβική ήττα διείσδυσε στην αραβική ψυχή είναι κρίσιμος παράγοντας μέχρι σήμερα. Εξακολουθώντας να θεωρείται ως μια σοβαρή ταπείνωση, ο πόλεμος σημαδεύτηκε ως η έκλειψη του αραβικού εθνικισμού και του νασερισμού και η άνοδος του ισλαμισμού ως λύση στα δεινά των Αράβων⁸⁶. Στην πράξη, οι οικονομικές και αναπτυξιακές πολιτικές του Νάσερ ήταν επίσης θύματα. Μετά το θάνατο του Νάσερ το 1970, τα προγράμματά του διαλύθηκαν σιγά σιγά. Το πρόγραμμα «απο Νασεροποίησης» του Προέδρου Ανουάρ Σαντάτ⁸⁷ εξόργισε πολλούς ανθρώπους σε περιοχές που πλήττονταν από τη φτώχεια.

Με τη διακοπή του κοινωνικού συμβολαίου, προέκυψε μια αίσθηση απαξίωσης που οι ριζοσπάστες ισλαμιστές μπορούσαν να εκμεταλλευτούν. Στην πραγματικότητα, ο Σαντάτ ζήτησε τη βοήθεια των ισλαμιστών στις προσπάθειές του να απομονώσει τους Νασεριστές και τους αριστερούς που αντιτάχθηκαν στην ερωτοτροπία του με τη Δύση και στις φιλελευθεροποιητικές οικονομικές πολιτικές του. Παρουσίασε τον εαυτό του ως πιστό μουσουλμάνο και υιοθέτησε το ψευδώνυμο al-Ra'is al Mu'min («ο πιστός πρόεδρος») σε μια προσπάθεια να αντιπαραβληθεί με τον Nasser⁸⁸. Ο Σαντάτ ενθάρρυνε την επιστροφή του Al-Azhar στον συντηρητισμό και τον χρησιμοποίησε για να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη στην

⁸⁴ Khatab, S. (2002). Hakimiyyah and Jahiliyyah in the thought of Sayyid Qutb. *Middle Eastern Studies*, 38(3), 145-170.

⁸⁵ Shepard, W. E. (1989). Islam as a 'system' in the later writings of Sayyid Qutb. *Middle Eastern Studies*, 25(1), 31-50.

⁸⁶ Esposito, J. L. (1994). Political Islam: Beyond the green menace. *Current History*, 93(579), 19.

⁸⁷ Ronen, Y. (2001). Personalities and politics: Qadhafi, Nasser, Sadat and Mubarak (1969–2000). *The journal of North African studies*, 6(3), 1-10.

⁸⁸ Dorman, W. J. (2002). DENIS J. SULLIVAN AND SANA ABED-KOTOB, Islam in Contemporary Egypt: Civil Society versus the State (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1999). Pp. 170. 12.76 paper. *International Journal of Middle East Studies*, 34(1), 179-182.

εκδήλωση υποστήριξης στις εσωτερικές και εξωτερικές του πολιτικές — ιδίως το ιστορικό ταξίδι του στην Ιερουσαλήμ το 1977 για να επιδιώξει την ειρήνη με το Ισραήλ.

Όπως και με τον Νάσερ, ο Σαντάτ υποστήριξε τα τάγματα των Σούφι και στη δεκαετία του 1970 εγκρίθηκε ο Νόμος για τα Τάγματα των Σούφι, μαζί με μια σειρά υποστηρικτικών κανονισμών που παρείχαν ένα νομικό πλαίσιο για τον μυστικισμό στην Αίγυπτο και στόχευαν να θέσουν τα τάγματα υπό κρατικό έλεγχο. Περίπου 300 εορτασμοί μάουλιντ εγκρίθηκαν επίσημα⁸⁹. Το πιο σημαντικό, ο Σαντάτ προανήγγειλε μια προσέγγιση με τους Αδελφούς Μουσουλμάνους που τους επέτρεψαν να ξαναχτίσουν την οργανωτική υποδομή που είχε καταστρέψει ο Νάσερ. Το σχετικά ανεκτικό πολιτικό περιβάλλον και ορισμένοι άλλοι παράγοντες έκαναν την Αίγυπτο ευνοϊκό πεδίο για την ανάπτυξη των ισλαμιστικών κινήματων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970.

Με τις οικονομικές δυσκολίες στο εσωτερικό και τις εκτοξευόμενες τιμές του πετρελαίου, ο νέος πλούτος της Σαουδικής Αραβίας προσέλκυσε τους Αιγύπτιους στον Κόλπο για προσοδοφόρες θέσεις εργασίας. Επέστρεψαν με τα κέρδη τους και σε ορισμένες περιπτώσεις, μια πιο συντηρητική αντίληψη για το Ισλάμ, βασισμένη στον ουαχαμισμό που συνάντησαν στη Σαουδική Αραβία⁹⁰. Κάποιοι βοήθησαν την ουαχαμιστική μορφή μισαλλόδοξου φονταμενταλισμού να ριζώσει στην Αίγυπτο μέσω της υποστήριξης δημοσίων έργων σε φτωχές περιοχές, της ανέγερσης τζαμιών και της διδασκαλίας σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επηρεασμένοι από τα επαναστατικά γραπτά του Κουτμπ και δυσαρεστημένοι με τους κυρίαρχους Αδελφούς Μουσουλμάνους, οι φοιτητές στο Πανεπιστήμιο Asyut ίδρυσαν το κίνημα της Άνω Αιγύπτου⁹¹ στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Οι μαθητές προέρχονταν κυρίως από οικογένειες της κατώτερης μεσαίας και της εργατικής τάξης και το επίκεντρό τους ήταν η αντιληπτή διαφθορά της κυβέρνησης και οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες που επιφέρει η οικονομική φιλελευθεροποίηση. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών του εικοστού αιώνα, ομάδες του κινήματος της Άνω Αιγύπτου έδρασαν για να επιβάλουν τον διαχωρισμό των φύλων, να αποτρέψουν την πώληση αλκοόλ και να παρενοχλήσουν την κοπτική χριστιανική κοινότητα. Διέπραξαν επίσης πράξεις βίας κατά κυβερνη-

⁸⁹ Weismann, I. (2005). The politics of popular religion: Sufis, Salafis, and Muslim Brothers in 20th-century Hamah. *International Journal of Middle East Studies*, 37(1), 39-58.

⁹⁰ Nasiri, M., Kalantari, I., Rezayi, R., & Aleyamin, H. (2016). Relations between Sufism and Al-Azhar with Wahhabism in Egypt (Case Study: Abdul Halim Mahmood's Approach). *Religions and Mysticism*, 49(2), 259-277.

⁹¹ Gerges, F. A. (2000). The end of the Islamist insurgency in Egypt?: Costs and prospects. *The Middle East Journal*, 592-612.

τικών υπουργών, κοσμικών διανοουμένων, δυνάμεων ασφαλείας και αλλοδαπών. Από τα 280 άτομα που ενεπλάκησαν στη δολοφονία του Σαντάτ το 1981, τα 183 ήταν Άνω Αιγύπτιοι και άλλα 73 ήταν από γειτονιές του Καΐρου με ρίζες από αγροτικές περιοχές⁹².

Εν ολίγοις, αυτές οι πιο ριζοσπαστικές ισλαμιστικές ομάδες, αντί να επιδιώξουν την λειτουργία εντός των υφιστάμενων θεσμικών πλαισίων, επικεντρώθηκαν στην ανατροπή του επικρατούντος συστήματος. Η μεγαλύτερη από αυτές τις ομάδες, η al-Gama'a al-Islamiyya⁹³, είχε τις ρίζες της σε μαθητές με πρόσφατο αγροτικό υπόβαθρο. Ορισμένοι από τους πρώτους ηγέτες ήταν πτυχιούχοι μηχανικής, ιατρικής και νομικής. Η ιδεολογία της περιλαμβανόταν σε μια μονογραφία του 1984 που γράφτηκε υπό την επίβλεψη του Omar Abdel Rahman ενώ η ηγεσία της ομάδας βρισκόταν σε αιγυπτιακή φυλακή. Ο Χάρτης της Ισλαμικής Δράσης (Mithaq al-'Amal al-Islami⁹⁴) καθόριζε τους στόχους, τις στρατηγικές και τις πεποιθήσεις του οργανισμού. Οι ηγέτες δήλωναν την προσήλωση στις αρχές του Ισλάμ μέσω της μίμησης των πράξεων του Προφήτη Μωάμεθ και των συντρόφων του. Δήλωσαν ότι στόχος τους ήταν «να καθιερώσουν το Ισλάμ ως ολότητα σε κάθε ψυχή και σε κάθε πλάτος γης, σε κάθε σπίτι, σε κάθε οργάνωση και σε κάθε κοινωνία». Αυτό θα επιτευχθεί με την επανίδρυση του χαλιφάτου μέσω της τζιχάντ και την αντικατάσταση των δυτικών νόμων με τη σαρία. Η ομάδα αντιτάχθηκε επίσης στις ξένες επενδύσεις στην Αίγυπτο και κήρυξε τον πόλεμο στον τουρισμό, υποστηρίζοντας ότι τουριστικοί προορισμοί όπως οι Πυραμίδες ήταν παγανιστικά ιερά και ότι τα έσοδα από τον τουρισμό υποστηρίζουν ένα άπιστο κράτος⁹⁵.

Μέλη μιας μικρότερης εξτρεμιστικής ομάδας με ρίζες στο Κάιρο, η Gama'a al-Jihad⁹⁶, δολοφόνησε τον Sadat το 1981. Ο Σεΐχης Ομάρ Αμπντέλ Ραχμάν ήταν ο πνευματικός ηγέτης της ομάδας προτού γίνει μουφτής της al-Gama'a al-Islamiyya. Η Al-Jihad συγχωνεύτηκε με την al-Gama'a al-Islamiyya για λίγα χρόνια στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και με την Αλ Κάιντα το 1998, όταν ο ηγέτης της Αλ Τζιχάντ, Αϊμάν αλ-Ζαουαχίρι, έγινε ο κορυφαίος υπαρχηγός⁹⁷ του Οσάμα Μπιν Λάντεν. Ο ιδεολόγος του Αλ Τζιχάντ ήταν ο Μουχάμαντ Φαράτς, ο οποίος έγραψε το Αλ Τζι-χάντ: Αλ Φαρίντα αλ-Γκαΐμπα⁹⁸ (Ιερός

⁹² Nedoroscik, J. A. (2002). Extremist groups in Egypt. *Terrorism and Political Violence*, 14(2), 47-76.

⁹³ Schuck, C. (2016). Peacebuilding through Militant Islamist Disengagement: conclusions drawn from the case of Al-Gama 'a al-Islamiyya in Egypt. *Peacebuilding*, 4(3), 282-296.

⁹⁴ Fandy, M. (1994). Egypt's Islamic Group: regional revenge?. *Middle East Journal*, 48(4), 607-625.

⁹⁵ Jones, M. I. (1981). *The concept of mithaq in al-Junayd's theology* (Master's thesis, McGill University).

⁹⁶ Drevon, J. (2015). The emergence of ex-Jihadi political parties in post-Mubarak Egypt. *The Middle East Journal*, 69(4), 511-526.

⁹⁷ Ο.π. 69, σελ 60-62

⁹⁸ Juergensmeyer, M. (2017). Islam's "Neglected Duty". In *Terror in the Mind of God, Fourth Edition* (pp. 68-102). University of California Press.

Πόλεμος : Η παραμελημένη υποχρέωση). Σε αυτό, ο Faraj έθεσε δύο βασικούς στόχους: να αντικαταστήσει τον κοσμικό νόμο με τη σαρία, ακόμα κι αν αυτό σήμαινε τη δολοφονία των μουσουλμάνων που αντιστέκονται και να σκοτώσει τους ηγέτες των κυβερνήσεων που υιοθετούν τους κοσμικούς τρόπους των ιμπεριαλιστών (συμπεριλαμβανομένων των Χριστιανών ή των «Σταυροφόρων», Κομμουνιστές και Σιωνιστές). Απέρριψε άλλες ερμηνείες της έννοιας της τζιχάντ εκτός από αυτές της άμεσης, βίαιης αντιπαράθεσης με το κράτος. Και τόνισε την υποχρέωση να αντιμετωπίσουμε τον «εγγύς εχθρό μου» (δηλαδή, την αιγυπτιακή κυβέρνηση) ενώπιον των «μακρινών εχθρών» όπως το Ισραήλ, υποστηρίζοντας ότι η υποστήριξη ενός άπιστου κράτους σε έναν αγώνα ενάντια σε έναν εξωτερικό εχθρό απλώς θα ενίσχυε αυτό το κράτος.

Η εισβολή και η επακόλουθη κατοχή του Αφγανιστάν από τη Σοβιετική Ένωση το 1979 ήταν ένα σημείο καμπής στη ριζοσπαστικοποίηση του ισλαμισμού στη Μέση Ανατολή και σε ολόκληρο τον μουσουλμανικό κόσμο και οι συνέπειές του προανήγγειλαν σχεδόν μια δεκαετία εξτρεμιστικής βίας στην Αίγυπτο⁹⁹. Το Αφγανιστάν έγινε το πρώτο πραγματικό θέατρο επιχειρήσεων για τους Σαλαφιτζιχαντιστές που ωθήθηκε από τον συνδυασμό των γραπτών του Ibn Taymiyya και του Qutb, του δόγματος Ουαχάμπι και της χρηματοδότησης από τη Σαουδική Αραβία (και σε ορισμένες περιπτώσεις, από τις ΗΠΑ).

Η Αίγυπτος και άλλα αραβικά κράτη βρήκαν το Αφγανιστάν ένα βολικό μέσο για να απαλλάξουν τους πληθυσμούς τους από ριζοσπαστικά στοιχεία που απειλούσαν το status quo και ενθάρρυναν τους εξτρεμιστές τους να ενταχθούν στις τάξεις των μουτζαχεντίν¹⁰⁰. Αλλά σε μια δεκαετία αυτοί οι εξτρεμιστές θα επέστρεφαν στις χώρες καταγωγής τους ως καλά εκπαιδευμένοι, σκληραγωγημένοι στη μάχη μαχητές. Η αποχώρηση της Σοβιετικής Ένωσης με ήττα το 1989 έδωσε την πεποίθηση στις τζιχαντιστικές ομάδες, οι οποίες πίστευαν ότι μπορούσαν πλέον να εφαρμόσουν τη νίκη που είχαν πετύχει στο Αφγανιστάν στην τζιχάντ εναντίον άλλων «απίστων», όπως τα φιλοδυτικά μουσουλμανικά καθεστώτα, η Ρωσία (δηλ. στην Τσετσενία) και την ίδια τη Δύση¹⁰¹.

Το 1989, χιλιάδες Άραβες Μουτζαχεντίν που είχαν πολεμήσει στο Αφγανιστάν, άρχισαν να επιστρέφουν στην Αίγυπτο, την Υεμένη, τη Σαουδική Αραβία και άλλα κράτη. Βοήθησαν να καλυφθούν οι τάξεις της al-Gama'a al-Islamiyya, η οποία αναλάμβανε επιθέσεις σε κυβερνητικά ιδρύματα, Κόπτες και τουρίστες, μερικές φορές σε συντονισμό με

⁹⁹ Hoodbhoy, P. (2005). Afghanistan and the genesis of global jihad. *Peace Research*, 37(1), 15-30.

¹⁰⁰ Fisher, D. (2009). *Revolt in Egypt: Explaining the Jihad in Egypt in the 1980s-1990s* (Doctoral dissertation, Georgetown University).

¹⁰¹ Cooley, J. K. (2002). *Unholy wars: Afghanistan, America and international terrorism*. Pluto Press.

ομάδες ομοϊδεατών όπως η al-Jihad. Ο Al-Gama'a¹⁰² συμμετείχε σε μεγάλο βαθμό στις εκρήξεις στην Αίγυπτο μεταξύ 1992 και 1997 που σκότωσαν πάνω από 1.200 άτομα. Διέπραξε τη διαβόητη σφαγή στο Λούξορ τον Νοέμβριο του 1997, όταν ένοπλοι εισέβαλαν στην αυλή του ναού Χατσεψούτ ηλικίας 3.400 ετών και κούρεψαν 66 ανθρώπους, 57 από αυτούς ξένους τουρίστες. Αλλά αυτό ήταν η τελευταία μεγάλη επίθεση από ισλαμιστές μαχητές στην Αίγυπτο. Η βία οδήγησε σε βαριά κυβερνητική καταστολή που υποβάθμισε σοβαρά την υποδομή των εξτρεμιστών, σκότωσε πολλούς μαχητές και είχε ως αποτέλεσμα τη φυλάκιση πολλών ηγετών. Επιπλέον, οι εξτρεμιστικές ομάδες έχασαν μεγάλα τμήματα της λαϊκής υποστήριξής τους. Η ένταση και η βιαιότητα τους αποξένωσε από πολλούς Αιγύπτιους, κυρίως επειδή περιόρισε σοβαρά τον τουρισμό, μια σημαντική πηγή εθνικού και προσωπικού εισοδήματος. Επιπλέον, υπήρχε λαϊκή κούραση από τη βαριά παρέμβαση των μαχητών στις αιγυπτιακές παραδόσεις, συμπεριλαμβανομένων των γαμήλιων τελετών, των τελετών κηδείας και του χορού.

4.3.2 Μαγκρέμπ

Ο ριζοσπαστικός ισλαμικός φονταμενταλισμός έχει αυξηθεί σε αποδοχή σε όλο το Μαγκρέμπ από τη δεκαετία του 1970¹⁰³. Σε αντίθεση με τη συντριπτική πλειοψηφία των παραδοσιακών σε όλη την περιοχή, οι φονταμενταλιστές είναι εξαιρετικά καλά οργανωμένοι. Οι ομάδες διατηρούν ξεχωριστούς οργανισμούς σε κάθε χώρα, αλλά δεν συντονίζονται πέρα από τα εθνικά σύνορα και στην πραγματικότητα διαφέρουν ουσιαστικά ως προς τους στόχους και την ιδεολογία τους. Οι ριζοσπαστικές φονταμενταλιστικές ομάδες στην περιοχή έχουν ακολουθήσει την πιο βίαιη προσέγγιση, επιτρέποντας σε διάφορα άτομα και ομάδες σαλαφιστών να εφαρμόζουν κατά βούληση το τακφίρ, την ικανότητα να κηρύξουν άλλους αποστάτες του Ισλάμ. Σαλαφιστικές ομάδες στο Μαγκρέμπ έχουν χρησιμοποιήσει αυτή την εξουσία για να χαρακτηρίσουν διάφορες κυβερνήσεις, υποστηρικτές της κυβέρνησης και συχνά αθώους πολίτες ως καφίρ (άπιστους) επειδή αντιτίθενται, αντιστέκονται ή δεν υποστηρίζουν το σαλαφιστικό κίνημα. Οι κύριοι υποστηρικτές της σουνιτικής φονταμενταλιστικής σκέψης στο Μαγκρέμπ είναι οι σαλαφιστικές ομάδες στην Αλγερία, η Εννάχτα στην Τυνησία και ο Αλ Αντλ Ουαλ Ιχσανέ στο Μαρόκο. Όλα αυτά τα κινήματα επηρεάστηκαν από προηγούμενα φονταμενταλιστικά κινήματα και στοχαστές, όπως ο Hassan al-Banna της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, ο Sayyid Qutb και ο Mau-lana Abu al-A'la Mawdudi.

¹⁰² Walter Armbrust (2019) A Massacre Foretold: National Excommunication and Al-Gama'a, Middle East Critique, 28:2, 197-217, DOI: 10.1080/19436149.2019.1600881

¹⁰³ Frisch, H., & Inbar, E. (2008). Radical Islam and International Security. *Challenges and Responses*, London/New York.

Ωστόσο, η θρησκευτική τους ανάπτυξη και η σχέση τους με τους κυβερνητικούς θεσμούς του κράτους διαφέρουν. Οι φονταμενταλιστικές ομάδες στην Αλγερία απορρίπτουν σε μεγάλο βαθμό τις παραδοσιακές πρακτικές στην περιοχή, αποδοκιμάζοντας τις ως δεισιδαιμονικές, ενώ το μεγαλύτερο μαροκινό φονταμενταλιστικό κίνημα έχει τις ρίζες του στις παραδόσεις των Σούφι. Οι Αλγερινές σαλαφιστικές ομάδες είναι οι πιο ακραίες σε πεποίθηση και πρακτική: Από την αποτυχία τους να αναλάβουν την εξουσία μέσω του ψηφοδελτίου, διάφορες φατρίες υποστηρίζουν βίαιες επιθέσεις εναντίον του στρατού ή των πολιτών για να αποκτήσουν εξουσία. Το κίνημα της Τυνησίας Ennahda αποδέχεται ρητά τη δημοκρατία ακόμα κι αν έχει ως αποτέλεσμα τη νίκη ενός αντισλαμικού κόμματος. Ωστόσο, διάφοροι παρατηρητές αμφιβάλουν για την ειλικρίνεια της δέσμευσης της ΕνΝάχντα στη δημοκρατική πρακτική¹⁰⁴. Το μεγαλύτερο μαροκινό φονταμενταλιστικό κίνημα, με επικεφαλής τον Al Adl Wal Ihsane, δέχεται κάποιες παραδοσιακές πεποιθήσεις και πρακτικές, αλλά απορρίπτει την εκλογική δημοκρατία. Ωστόσο, μικρότερες, πιο βίαιες ομάδες έχουν επίσης γίνει πιο ενεργές στο Μαρόκο πρόσφατα.

4.3.3 Λιβύη

Το Ισλαμικό Κράτος δημιούργησε την πρώτη επαφή με Λίβυους ισλαμιστές το 2006/07, όταν ριζοσπαστικοποιημένα άτομα προσχώρησαν στο Ισλαμικό Κράτος στο Ιράκ για να πολεμήσουν μαζί του ενάντια στην κατοχή των ΗΠΑ¹⁰⁵. Αρκετά ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός, πως σχεδόν οι μισοί από τους Λίβυους νεοσύλλεκτους προέρχονταν από την ανατολική πόλη Derna. Αυτό φαίνεται να είναι συνέπεια των δεκαετιών συνεχούς αποκλεισμού και συστηματικής περιθωριοποίησης των ανθρώπων που ζούσαν σε αυτές τις περιοχές κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Καντάφι. Λίγα χρόνια αργότερα, το 2011/12, Λίβυοι νεοσύλλεκτοι συμμετείχαν επίσης στον συριακό εμφύλιο πόλεμο ως ξένοι μαχητές, ιδίως στην Ταξιαρχία Battar. Με την επιστροφή τους στη Λιβύη, ίδρυσαν το Συμβούλιο Σούρα της Ισλαμικής Νεολαίας μαζί με στοιχεία της Ansar al-Sharia, μιας άλλης ισλαμιστικής πολιτοφυλακής στη Λιβύη. Η MSSI, που αποτελείται από πρώην μαχητές της Ταξιαρχίας Battar και άλλους Λίβυους ισλαμιστές, θα ορκιστεί τελικά πίστη στο Ισλαμικό Κράτος το 2014¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Hussain, M. B. (2018). The Role of Islamists in Embracing Democracy in Tunisia. *Research Inspiration: An International Multidisciplinary e-Journal*, 4(I), 27-31.

¹⁰⁵ Jaeger, L. (2017). Islamic State in Libya. In *Violent Non-State Actors in Africa* (pp. 75-105). Palgrave Macmillan, Cham.

¹⁰⁶ Crone, M. (2017). Islamic State's Incursion into North Africa and Sahel: A Threat to al-Qaeda?. *Connections*, 16(1), 63-76.

Αυτή η διασύνδεση είναι σημαντική με την έννοια ότι το Ισλαμικό Κράτος μπορεί τώρα να επωφεληθεί από την πολεμική εμπειρία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Ιράκ και του Συριακού εμφυλίου πολέμου. Οι βετεράνοι τόσο του Ιράκ όσο και της Συρίας που επέστρεφαν στην ανατολική Λιβύη θα χρησίμευαν ως το όχημα μέσω του οποίου το Ισλαμικό Κράτος θα αναδυόταν αργότερα στη Λιβύη και θα εδραίωνε την επιρροή του μετά την ανατροπή και τη δολοφονία του Καντάφι¹⁰⁷.

Οι προσπάθειες του Ισλαμικού Κράτους στη Λιβύη είναι μέρος μιας μεγαλύτερης στρατηγικής, η οποία περιλαμβάνει την ίδρυση ενός θεοκρατικού κράτους — του Χαλιφάτου¹⁰⁸, που βασίζεται στην αυστηρή εφαρμογή του ισλαμικού νόμου της Σαρία σε όλο τον μουσουλμανικό κόσμο. Η στρατηγική σημασία της Λιβύης είναι κρίσιμη για Το Ισλαμικό Κράτος και η Οργάνωση φαίνεται αποφασισμένα να μείνει. Οι λόγοι που συντελούν σε αυτή την απόφαση, έχουν να κάνουν με τον έλεγχο των κύριων αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Οι πόλεις Aj-dabiya και Sabratha, όπου έχουν πραγματοποιηθεί στρατιωτικές επιχειρήσεις¹⁰⁹, είναι τα τελικά σημεία των μεγάλων αγωγών που προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας. Το μεγαλύτερο λιμάνι εξαγωγής πετρελαίου της Λιβύης στη Σύρτη βρίσκεται στην περιοχή όπου το Ισλαμικό Κράτος είχε τον μεγαλύτερο έλεγχο. Επιπλέον, η παρουσία του σε διάφορες πόλεις κατά μήκος της ακτής του κόλπου Sidra του δίνει τη δυνατότητα να παρεμποδίζει τον αγωγό που οδηγεί από τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στα ανατολικά προς την Τρίπολη.

Με τις στρατηγικές του τοποθετήσεις κατά μήκος των μεγάλων αγωγών, το Ισλαμικό Κράτος ελέγχει τον παλμό της οικονομίας της Λιβύης. Το 2012, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο αντιστοιχούσαν σχεδόν στο 96% των κρατικών εσόδων και στο 98% των εσόδων από εξαγωγές¹¹⁰. Όμως, ο έλεγχος των αγωγών του Ισλαμικού Κράτους δεν ακρωτηριάζει μόνο την οικονομία της Λιβύης¹¹¹. Αναχαιτίζοντας τη ροή πετρελαίου προς την κοντινή Ιταλία και την υπόλοιπη Νότια Ευρώπη, η οργάνωση ισχυρίζεται ότι μπορεί να προκαλέσει «οικονομικές καταστροφές» σε αυτές τις χώρες με πολύ λίγη προσπάθεια.

¹⁰⁷ Engel, A. (2015). The Islamic State's expansion in Libya. *Policy Watch*, 2371, 3.

¹⁰⁸ Hashim, A. S. (2014). The Islamic State: From al-Qaeda Affiliate to Caliphate. *Middle East Policy*, 21(4), 69-83.

¹⁰⁹ Chivvis, C. S. (2016). Countering the Islamic State in Libya. *Survival*, 58(4), 113-130.

¹¹⁰ : Matteo Capasso (2020): The war and the economy: the gradual destruction of Libya, *Review of African Political Economy*, DOI: 10.1080/03056244.2020.1801405

¹¹¹ Pradella, L., & Taghdisi Rad, S. (2017). Libya and Europe: imperialism, crisis and migration. *Third World Quarterly*, 38(11), 2411-2427.

Ωστόσο, σε αυτό το σημείο δεν υπάρχει καμία στατιστική απόδειξη ότι αυτή η δήλωση είναι ακριβής. Ο μεγάλος αγωγός πετρελαίου Green Stream που συνδέει το λιβυκό λιμάνι Mellitah με την Ιταλία έχει παραμείνει μέχρι στιγμής αλώβητος. Αντίθετα, οι επιθέσεις σε κοιτάσματα πετρελαίου και εγκαταστάσεις φαίνεται να έχουν στόχο να ακρωτηριάσουν την εγχώρια οικονομία της Λιβύης¹¹². Η Εθνική Εταιρεία Πετρελαίου¹¹³ της Λιβύης εκτίμησε πρόσφατα ότι η χώρα είχε χάσει 68 δισεκατομμύρια δολάρια σε πιθανά έσοδα από πετρέλαιο από το 2013, γεγονός που οφείλεται κυρίως σε κλείσιμο εγκαταστάσεων και διακοπών λειτουργίας των λιμανιών.

¹¹² Schnitt, J. (2015). ISIS in Libya-Exploitation and Governance of Areas of Limited Statehood.

¹¹³ Eaton, T. (2018). Libya's War Economy. *Predation, Profiteering and State Weakness*. Chatham House Research Paper. Disponível em <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2018-04-12-libyas-war-economy-eaton-final.pdf>.

5. Συμπεράσματα

Από τη μελέτη των δεδομένων που παρατίθενται στην παρούσα εργασία, γίνεται αντιληπτό πως η εμφάνιση και ανάπτυξη της Ισλαμικής τρομοκρατίας στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής, αποτελεί ένα γεγονός που οφείλεται σε ένα σύνολο διαφορετικών αλλά εξίσου σημαντικών παραγόντων.

Εξαρχής, η περίοδος της Αποικιοκρατίας, ανεξαρτήτου της χώρας κατοχής, άφησε τραύματα στον ψυχισμό και την υπερηφάνεια των ανθρώπων, τα οποία έτυχαν εκμετάλλευσης από τους θεωρητικούς του Ισλαμικού Φονταμενταλισμού, οι οποίοι τα χρησιμοποίησαν ως το κατάλληλο υπόβαθρο για την ανάπτυξη των κινημάτων τους.

Από την άλλη, η οικονομική κατάσταση των χωρών, αν και ορισμένες εξ αυτών διαθέτουν αξιόλογους πρωτογενείς πόρους, δεν συντείνει στην εμπέδωση ενός κλίματος οικονομικής ασφάλειας και ευημερίας. Το τελευταίο θα δημιουργούσε εκείνες τις ακατάλληλες συνθήκες για την ευόδωση των προσπαθειών προσεταιρισμού των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων στις εξτρεμιστικές ιδεολογίες που αναπτύσσονται στην περιοχή.

Η πολιτική κατάσταση της περιοχής, δηλαδή το είδος του μοντέλου διακυβέρνησης των κρατών, δεν αποτελεί από μόνη της παράγοντα επηρεασμού του εξεταζόμενου φαινομένου, καθώς στον υπόψη χώρο εμφανίζονται μοντέλα που στηρίζονται στην Μοναρχία, την κοσμική Δημοκρατία (έστω και αν δεν συμπίπτει απολύτως με την έννοια της Δυτικής Δημοκρατίας) και την αυταρχική Δημοκρατία, συνθέτοντας κατά αυτό τον τρόπο, ένα μωσαϊκό πολιτικής διακυβέρνησης. Ένας άλλος παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπόψη, αποτελεί και το γεγονός της έλλειψης δημοκρατικής κουλτούρας, μεταξύ των υπόψη λαών, καθώς ιστορικά, η περιοχή δεν γνώρισε τέτοιας μορφής διακυβέρνηση πλην της βασιλείας ή της απολυταρχίας.

Στα παραπάνω πρέπει να συνυπολογιστεί και η ίδια η φύση του ισλάμ, η οποία ως θρησκεία δεν ενθαρρύνει τη κριτική σκέψη και επεμβαίνει σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτικής ζωής των πιστών της. Ο διαχωρισμός των εννοιών Κράτους και Εκκλησίας, δεν υφίσταται στο Ισλάμ, με αποτέλεσμα την σύγχυση των αρμοδιοτήτων μεταξύ επίγειας και επουράνιας εξουσίας.

6. Προτάσεις

Η αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου, προφανώς και απασχολεί ή θα έπρεπε να απασχολεί τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές κοινωνίες. Η άμεση γειννίαση με την περιοχή, καθώς και τα προβλήματα που ανακύπτουν σε αυτές τις κοινωνίες, δημιουργούν τις συνθήκες, για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων του φονταμενταλισμού – τρομοκρατίας, στις πλησιέστερες ειρηνικές – ευνομούμενες πολιτείες, δηλαδή αυτές της Ευρώπης.

Η αντιμετώπιση τους ωστόσο, δεν θα πρέπει να πραγματοποιείται με την μορφή εξωτερικών δυναμικών παρεμβάσεων, είτε πολιτικών είτε ακόμη χειρότερα στρατιωτικών, καθώς αυτές ενεργοποιούν τα αντιδυτικά αντανεκλαστικά του πληθυσμού, με χειρότερα αποτελέσματα. Άλλωστε, η Δημοκρατία, δεν αποτελεί εξαγωγίμο προϊόν, αλλά κατάκτηση των Κοινωνιών, προς πείσμα των Φιλελεύθερων ιδεολογημάτων που ταλαιπωρούν ορισμένους δυτικούς διανοητές.

Η παροχή τεχνογνωσίας, η ανάπτυξη οικονομικών δεσμών με επωφελής και για τις δύο πλευρές όρους, ο σεβασμός των ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής, θα δημιουργήσει εκείνες τις συνθήκες, οι οποίες θα αμβλύνουν τις ανισότητες κάθε μορφής και θα οδηγήσουν εν τέλει, αυτές τις κοινωνίες στο δρόμο της ειρήνης και τις προόδου.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ιστοσελίδες

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, (2021, Απρίλιος 23). Σχέσεις ΕΕ-Αφρικής. Ανακτήθηκε την 24/12/21 από: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-africa/>

ΥΠΕΞ, (2018, Φεβρουάριος 6). Οικονομική διείσδυση της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο. Ανακτήθηκε την 19/12/21 από: <http://www2.mfa.gr/infofiles/>

ΥΠΕΞ, (2021). Σχέσεις Ελλάδας – Σουδάν. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/soudan/>

Al Jazeera, (2018, Φεβρουάριος 20). Mapping Africa's natural resources. Ανακτήθηκε την 15/12/21 από: <https://www.aljazeera.com/news/2018/2/20/mapping-africas-natural-resources>

Brigety, R. (2018, Σεπτέμβριος 5). Η Αφρική μετά την Αμερική. Οι ΗΠΑ μένουν πίσω. Foreign Affairs. Ανακτήθηκε την 24/12/21 από: <https://www.foreignaffairs.gr/articles/71940/reuben-brigety/i-afriki-meta-tin-ameriki?page=show>

Capital.gr, (2021, Οκτώβριος 5). Enterprise Greece: Σημαντικές οι προοπτικές ελληνο-λυβικής συνεργασίας σε οικονομία και εμπόριο. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: <https://www.capital.gr/oikonomia/3586502/enterprise-greece-simantikes-oi-prooptikes-ellino-lubikis-sunergasias-se-oikonomia-kai-emporio>

CIA, (2021). The World Factbook-Sudan. Ανακτήθηκε την 15/12/21 από: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sudan/>

Daily Sabah, (2021, Αύγουστος 21). Turkey promises to stand by Sudan as leaders vow to enhance ties. Ανακτήθηκε την 19/12/21 από: <https://www.daily-sabah.com/politics/diplomacy/turkey-promises-to-stand-by-sudan-as-leaders-vow-to-enhance-ties>

European Commission, (2021). EU Emergency Trust Fund. Ανακτήθηκε την 24/12/21, από: https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/index_en

Ghanem, D. (2021, Μάιος 13). Τι κάνει η Άγκυρα στις χώρες της Βόρειας Αφρικής; *Capital.gr*. Ανακτήθηκε την 21/12/21 από: <https://www.capital.gr/carnegieeurope-eu/3545364/ti-kanei-i-agkura-stis-xores-tis-boreias-afrikis>

Hammond, A. (2020, Φεβρουάριος 4). Η οικονομική πρόοδος στην Αφρική: Η «ήπειρος χωρίς ελπίδα» απέκτησε ελπίδα. *Liberal*. Ανακτήθηκε την 15/12/21 από: <https://www.liberal.gr/think-tanks/i-oikonomiki-proodos-stin-afriki-i-ipeiros-choris-elpida-%C2%A0apektise-elpida/285123>

Patton, C. (2021, Σεπτέμβριος 14). An investor's guide to North Africa. *InvestmentMonitor*. Ανακτήθηκε την 15/12/21 από: <https://www.investmentmonitor.ai/analysis/investors-guide-to-northern-africa>

Signe, L. (2021, Ιούλιος 28). US trade and investment in Africa. *BROOKINGS*. Ανακτήθηκε την 15/12/21, από: <https://www.brookings.edu/testimonies/us-trade-and-investment-in-africa/>

Subban, V. (2021, Σεπτέμβριος 17). China is Africa's Biggest Bilateral Trading Partner. *EABW NEWS*. Ανακτήθηκε την 20/12/21 από <https://www.busiweek.com/china-is-africas-biggest-bilateral-trading-partner/>

The World Bank, (2021). The World Bank in Algeria. Ανακτήθηκε την 15/12/21 από: <https://www.worldbank.org/en/country/algeria/overview#1>

<https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/78412>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=EG&start=2000>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=LY&start=2000>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=DZ&start=2000>

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=NG&start=2000&view=chart>

https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/sites/default/files/factsheet_eutf-for-africa_january_2021_0.pdf

<https://www.aljazeera.com/news/2018/2/20/mapping-africas-natural-resources>

<https://www.busiweek.com/china-is-africas-biggest-bilateral-trading-partner/>

https://www.ined.fr/en/everything_about_population/data/world-projections/projections-by-continent/

<https://www.investmentmonitor.ai/analysis/investors-guide-to-northern-africa>

https://www.researchgate.net/figure/Real-GDP-growth-in-major-SSA-economies-IMF-World-Bank-and-African-Union_fig4_344017639

<https://www.statista.com/chart/26371/african-countries-with-the-highest-gdp-over-time/>

<https://www.statista.com/statistics/187734/volume-of-us-imports-of-trade-goods-from-africa-since-1997/>

<https://www.statista.com/statistics/1234977/main-trade-partners-of-africa/>

<https://www.statista.com/statistics/1222699/value-of-chinese-exports-to-africa-by-country/>

<https://www.statista.com/statistics/1258707/africa-china-trade-value/>

<https://www.statista.com/statistics/272789/world-population-by-continent/>

https://www.statistics.gr/documents/20181/17002319/ENH_emporio_2020.pdf/77900804-ba11-09a5-8414-c0a9d1a4ec4b?t=1600250103878

<https://www.statistics.gr/en/statistics/-/publication/STO12/2019>

<https://tradingeconomics.com/egypt/imports/greece>

<https://tradingeconomics.com/tunisia/imports/greece>

<https://tradingeconomics.com/greece/exports/algeria>

<https://tradingeconomics.com/greece/imports/algeria>

<https://tradingeconomics.com/greece/exports/libya>

<https://tradingeconomics.com/greece/exports/morocco>

<https://tradingeconomics.com/greece/exports/sudan>

<https://www.worldatlas.com/articles/african-countries-by-population.html>

<https://tradingeconomics.com/greece/imports-by-country>

<https://ebooks.worldofislam.info/ebooks/Jihad/Join%20the%20Caravan.pdf>.

Ελληνόγλωσσή Βιβλιογραφία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2020). *Κοινή Ανακοίνωση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. Προς μια ολοκληρωμένη στρατηγική με την Αφρική*. Διαθέσιμο στο: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020J_C00_04&from=EN

Πρεσβεία της Ελλάδας στην Τύνιδα, (2017). *Οδηγός Επιχειρείν Τυνησίας 2017*. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/60144>

Πρεσβεία της Ελλάδας στο Αλγέρι, (2021). *Οδηγός Επιχειρείν Αλγερίας 2021*. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: <https://agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/office/812>

ΥΠΕΞ, (2018). *Ελληνικές Επενδύσεις στην Αλγερία*. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: https://agora.mfa.gr/index.php?option=com_agora&view=search&Itemid=944&list_limit=10&countries%5B%5D=7&search_text=&search_type=0&date_from=&dateto

ΥΠΕΞ, (2020). *Ενημερωτικό Σημείωμα Διμερές Εμπόριο Ελλάδας – Τυνησίας 2019*. Ανακτήθηκε την 26/12/21 από: <https://agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/infofile/69556>

Ξενόγλωσσή Βιβλιογραφία

Aaron, D. (2008). *In their own words: Voices of jihad-Compilation and commentary*. Rand Corporation.

Abd al-Monein Said Aly, & Wenner, M. W. (1982). Modern Islamic reform movements: the Muslim Brotherhood in contemporary Egypt. *The Middle East Journal*, 336-361.

Abdullah, F. (2004). *Islam and the Orientalists. Intellectual Discourse*, 12(1). <https://journals.iium.edu.my/intdiscourse/index.php/id/article/view/261>

Ahmed, S. (1998). Ibn Taymiyyah and the Satanic verses. *Studia Islamica*, (87), 67-124.

Allani, A. (2009). The Islamists in Tunisia between confrontation and participation: 1980–2008. *The journal of North African studies*, 14(2), 257-272.

- Ali, A. K., & Abid, Z. M. (2016). Maliki Jurists of Maghreb in Ibn Asakir's" History of Damascus". *Journal of Research Diyala humanity*, (70).
- Azani E., Duchan D.,(2020). The Expansion of Radical Islam in Africa - Mozambique as a Case Study, International Institute for Counter-Terrorism (ICT), the Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya.
- Barraclough, S. (1998). Al-Azhar: Between the government and the Islamists. *The Middle East Journal*, 236-249.
- Brett, M. (1978). Islam in the Maghreb: The Problem of Modernization. *Maghreb Review*, 3(5-6), 6-9.
- Bristow, W.,(2017). *Enlightenment*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/enlightenment/>>.
- Brekke, T. (2011). *Fundamentalism: Prophecy and protest in an age of globalization* (Vol.).Cambridge University Press.
- Burgat, F., & Delvoie, L. A. (2003). Face to face with political Islam. *International Journal*, 58(3).
- Caliphate, R., Caliphate, U., ibn Sa'd, A., ibn Nafi, U., Dinar, A. A. M., ibn Nusayr, M., & ibn Qays, Z. Muslim conquest of the Maghreb.
- Chaker, S. (2001). Berber challenge in Algeria: The state of the question. *Race, Gender & Class*, 135-156.
- Chivvis, C. S. (2016). Countering the Islamic State in Libya. *Survival*, 58(4), 113-130.
- Cooley, J. K. (2002). *Unholy wars: Afghanistan, America and international terrorism*. Pluto Press.
- Crone, M. (2017). Islamic State's Incursion into North Africa and Sahel: A Threat to al-Qaeda?. *Connections*, 16(1), 63-76.
- Dieste, J. L. M. (2020). Sufi sainthood, modernity, and reformism: Sheikh Bin 'Alīwa and the colonial Maghreb. In *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam* (pp. 242-256). Routledge.
- Dorman, W. J. (2002). DENIS J. SULLIVAN AND SANA ABED-KOTOB, Islam in Contemporary Egypt: Civil Society versus the State (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1999). Pp. 170. 12.76 paper. *International Journal of Middle East Studies*, 34(1), 179-182.

- Drevon, J. (2015). The emergence of ex-Jihadi political parties in post-Mubarak Egypt. *The Middle East Journal*, 69(4), 511-526.
- Dris-Aït-Hamadouche, L., & Zoubir, Y. (2007). The Maghreb: social, political, and economic developments. *Perspectives on global development and technology*, 6(1-3), 261-290.
- Edward Newman (2006) Exploring the “Root Causes” of Terrorism, *Studies in Conflict & Terrorism*, 29:8, 749-772, DOI: [10.1080/10576100600704069](https://doi.org/10.1080/10576100600704069)
- El Hour, R. (2020). Models of sanctity in the medieval Islamic West: The cases of Abū Ya‘zā and al-Yuḥānisī. In *Saints and Sanctity in Judaism, Christianity, and Islam* (pp. 122-137). Routledge.
- El-Sherif, A. (2014). *The Egyptian Muslim Brotherhood's Failures* (Vol. 1). New York, NY: Carnegie Endowment for International Peace.
- Engel, A. (2015). The islamic State’s expansion in Libya. *Policy Watch*, 2371, 3.
- Ennaji, M. (1991). Aspects of multilingualism in the Maghreb.
- EY,(2021). *Attractiveness Report Africa November 2021*. Διαθέσιμο στο [https:// www.ey.com/en_zs/news/2021/11/ey-attractiveness-report---africa-](https://www.ey.com/en_zs/news/2021/11/ey-attractiveness-report---africa-)
- Esposito, J. L. (1994). Political Islam: Beyond the green menace. *Current History*, 93(579), 19.
- Fandy, M. (1994). Egypt's Islamic Group: regional revenge?. *Middle East Journal*, 48(4), 607-625.
- Fisher, D. (2009). *Revolt in Egypt: Explaining the Jihad in Egypt in the 1980s-1990s* (Doctoral dissertation, Georgetown University).
- Frisch, H., & Inbar, E. (2008). Radical Islam and International Security. *Challenges and Responses, London/New York*.
- Ginat, R. (2020). Fawaz A. Gerges. Making the Arab World: Nasser, Qutb, and the Clash That Shaped the Middle East.
- Gerges, F. A. (2000). The end of the Islamist insurgency in Egypt?: Costs and prospects. *The Middle East Journal*, 592-612.
- Hanafi, H. (1982). The relevance of the Islamic alternative in Egypt. *Arab Studies Quarterly*, 54-74.

- Hansen, H., & Kainz, P. (2007). *Radical Islamism and Totalitarian Ideology: a Comparison of Sayyid Qutb's Islamism with Marxism and National Socialism. Totalitarian Movements and Political Religions*, 8(1), 55–76. doi:10.1080/14690760601121648
- Hasan, A. (1972). The Concept of Infallibility in Islam. *Islamic Studies*, 11(1), 1-11.
- Hagopian, E. C. (1963). Islam and society-formation in Morocco past and present. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 3(1), 70-80.
- Hashim, A. S. (2014). The Islamic State: From al-Qaeda Affiliate to Caliphate. *Middle East Policy*, 21(4), 69-83.
- Hassan, G. S. (2015). Radical Islam/Islamic Radicalism: Towards a Theoretical Framing. *Canadian Journal of Sociology*, 12, 1-4.
- Hermassi, E. (1987). *State-Building and Regime Performance in the Greater Maghreb*. London: Croom Helm.
- Hoodbhoy, P. (2005). AFGHANISTAN AND THE GENESIS OF GLOBAL JIHAD. *Peace Research*, 37(1), 15–30. <http://www.jstor.org/stable/24469676>
- Hussain, M. B. (2018). The Role of Islamists in Embracing Democracy in Tunisia. *Research Inspiration: An International Multidisciplinary e-Journal*, 4(I), 27-31.
- Jones, M. I. (1981). *The concept of mithaq in al-Junayd's theology* (Master's thesis, McGill University).
- Jubaer, S., Ahmed, S., Sadi, S., & Shablu, M., (2021). The Islam, Demoracy, and Secularism: A Critical Comparative Observation.
- Juergensmeyer, M. (2017). Islam's "Neglected Duty". In *Terror in the Mind of God, Fourth Edition* (pp. 68-102). University of California Press.
- Kelsay, J., & Johnson, J. T. (1991). *Just War and Jihad: Historical and Theoretical Perspectives on War and Peace in Western and Islamic Traditions*. Greenwood Press.
- Kennedy Boudali, L. (2007). The GSPC: Newest Franchise in al-Qa'ida's Global Jihad. *The United States' Military Academy's Counter Terrorism Center. The North Africa Project*.
- Kepel, G. (2002). *Jihad: The trail of political Islam*. Harvard University Press.
- Khatab, S. (2002). Hakimiyyah and Jahiliyyah in the thought of Sayyid Qutb. *Middle Eastern Studies*, 38(3), 145-170.

- Khatab, S., & Bouma, G. D. (2007). *Democracy in Islam*. Routledge.
- Krämer, G. (2014). *Hasan al-Banna*. Simon and Schuster.
- Lewis, B. (1996). Islam and liberal democracy: A historical overview. *Journal of Democracy*, 7(2), 52-63.
- Lea-Henry, J. (2018). The Life and Death of Abdullah Azzam. *Middle East Policy*, 25(1), 64-79
- Leftwich, A. (2002). Democracy and development. *New Political Economy*, 7(2), 269-281.
- London Press Association. (14). *September 2001*. FBIS-WEU_2001-0914.
- Lorcin, P. M. (Ed.). (2006). *Algeria and France, 1800-2000: identity, memory, nostalgia*. Syracuse University Press.
- Maddy-Weitzman, B. (2012). Arabization and its discontents: the rise of the Amazigh movement in North Africa. *The journal of the Middle East and Africa*, 3(2), 109-135.
- Marshall, S. E. (1979). Islamic revival in the maghreb: The utility of tradition for modernizing elites. *Studies in Comparative International Development*, 14(2), 95-108.
- Mafeje, A. (1971). The Ideology of 'Tribalism'. *The Journal of Modern African Studies*, 9(2), 253-261. doi:10.1017/S0022278X00024927
- Majidi, H. (2018). Different Approaches to Council in Contemporary Arab Political Thought. *Islamic Political Thought*, 5(1), 13-50.
- Maihula, J. (2018). *Ibn Taymiyya's concept of jihad and its appropriation by the contemporary jihadists*. Ανάρτηση 1 24, 2022, από <http://eprints.nottingham.ac.uk/50896>
- March, A., (2015). Political Islam, Theory. *Annual Review of Political Science*.
- Maghraoui, D. (2009). The strengths and limits of religious reforms in Morocco. *Mediterranean Politics*, 14(2), 195-211.
- Marty, M. E., & Appleby, R. S. (1993). *The glory and the power: The fundamentalist challenge to the modern world*. Beacon Press.
- Marty, M. E., & Appleby, R. S. (Eds.). (1994). *Fundamentalisms observed* (Vol. 1). University of Chicago Press.
- Matteo C., (2020). *The war and the economy: the gradual destruction of Libya*, *Review of African Political Economy*, DOI: 10.1080/03056244.2020.1801405

- McNamara, R. (2004). *Britain, Nasser and the balance of power in the Middle East, 1952-1977: from the Egyptian revolution to the six day war*. Routledge.
- Nasiri, M., Kalantari, I., Rezayi, R., & Aleyamin, H. (2016). Relations between Sufism and Al-Azhar with Wahhabism in Egypt (Case Study: Abdul Halim Mahmood's Approach). *Religions and Mysticism*, 49(2), 259-277.
- Nedoroscik, J. A. (2002). Extremist groups in Egypt. *Terrorism and Political Violence*, 14(2), 47-76.
- Perkins, K. (2014). *A history of modern Tunisia*. Cambridge University Press.
- Pfaff, R. H. (1970). The Function of Arab Nationalism. *Comparative Politics*, 2(2), 147–167. <https://doi.org/10.2307/421276>
- Planet Contreras, A. I. (2007). Recent history of the Maghreb: a sociological approach. *Language and Intercultural Communication*, 7(2), 109-121.
- Pradella, L., & Taghdisi Rad, S. (2017). Libya and Europe: imperialism, crisis and migration. *Third World Quarterly*, 38(11), 2411-2427.
- Rabasa, A., Waxman, M., Larson, E. V., & Marcum, C. Y. (2004). *The Muslim world after 9/11*. Rand Corporation.
- Ronen, Y. (2001). Personalities and politics: Qadhafi, Nasser, Sadat and Mubarak (1969–2000). *The journal of North African studies*, 6(3), 1-10.
- Roudi-Fahimi, F., & Moghadam, V. M. (2006). *Empowering Women, Developing Society: Female Education in the Middle East and North Africa*. Al-Raida Journal, 4-11. <https://doi.org/10.32380/alrj.v0i0.221>
- Quintan Wiktorowicz (2005) A Genealogy of Radical Islam, *Studies in Conflict & Terrorism*, 28:2, 75-97, DOI: 10.1080/10576100590905057
- Shepard, W. E. (1989). Islam as a 'system' in the later writings of Sayyid Qutb. *Middle Eastern Studies*, 25(1), 31-50.
- Stilt, K. (2010). Islam is the solution: constitutional visions of the Egyptian Muslim Brotherhood. *Tex. Int'l LJ*, 46, 73.
- Sullivan, D. J., & Abed-Kotob, S. (1999). *Islam in contemporary Egypt: Civil society vs. the state*. Lynne Rienner Publishers.

- Sayyid, S. (2015). *A fundamental fear: Eurocentrism and the emergence of Islamism*. Zed Books Ltd.
- Schleifer, S. A. (1983). Understanding Jihad: definition and methodology. *Islamic Quarterly*, 27(3), 117.
- Schnelle, S. (2012). Abdullah Azzam, Ideologue of Jihad: Freedom Fighter or Terrorist?. *Journal of Church and State*, 54(4), 625-647.
- Schuck, C. (2016). Peacebuilding through Militant Islamist Disengagement: conclusions drawn from the case of Al-Gama 'a al-Islamiyya in Egypt. *Peacebuilding*, 4(3), 282-296.
- Sorensen, J. (2011). Ideals without Illusions: Corruption and the Future of a Democratic North Africa. *Nw. UJ Int'l Hum. Rts.*, 10, i.
- Thompson, W. R. (1976). Organizational Cohesion and Military Coup Outcomes. *Comparative Political Studies*, 9(3), 255–276.
- Tiliouine, H., & Meziane, M. (2012). The quality of life of Muslim populations: The case of Algeria. In *Handbook of social indicators and quality of life research* (pp. 499-527). Springer, Dordrecht.
- Turam, B. (2004). The politics of engagement between Islam and the secular state: ambivalences of 'civil society' 1. *The British journal of sociology*, 55(2), 259-281.
- United Nations, (2020). *World Economic Situation and Prospects 2021*. Διαθέσιμο στο: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WES P2021CH3AFR.pdf>
- Volpi, F. (2003). *Islam and democracy: the failure of dialogue in Algeria* (p. 168). London: Pluto Press.
- Walter Armbrust (2019) A Massacre Foretold: National Excommunication and Al-Gama'a, *Middle East Critique*, 28:2, 197-217, DOI: 10.1080/19436149.2019.1600881
- Weissbrod, L. (1982). Gush Emunim ideology—from religious doctrine to political action. *Middle Eastern Studies*, 18(3), 265-275.
- Weismann, I. (2005). The politics of popular religion: Sufis, Salafis, and Muslim Brothers in 20th-century Hamah. *International Journal of Middle East Studies*, 37(1), 39-58.
- Wickham, C. R. (2015). *The Muslim Brotherhood*. Princeton University Press.

Yapp, M. E. (1981). Rudolph Peters: Islam and colonialism: the doctrine of jihad in modern history. (Religion and Society, 20.) ix, 245 pp. The Hague, Paris and New York: Mouton, 1979. DM 64. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 44(1), 165-166.

Zemni, S. (2013). Moroccan Post-Islamism: emerging trend or chimera. *Post-Islamism: The Changing Faces of Political Islam*, 134-156.

Zoubir, Y. H. (1995). US and Soviet Policies Towards France's Struggle with Anticolonial Nationalism in North Africa. *Canadian journal of history*, 30(3), 439-466.